

Metodika nastave likovne kulture: Izražavanje stavova i vrijednosti pomoću vizualnog posrednika

---

Vulelija, Mirta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:933588>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA
NASTAVNIČKI ODSJEK

DIPLOMSKI RAD:
**IZRAŽAVANJE STAVOVA I VRIJEDNOSTI POMOĆU VIZUALNOG
POSREDNIKA**

Studijski program: Diplomski sveučilišni program Likovna kultura

Studentica: Mirta Vulelija

Matični broj: D – 661/N

Mentorica: izv. prof. mr. art. dr. sc. Sonja Vuk

Zagreb, srpanj 2023.

Sažetak

Svrha ovog diplomskog rada bila je istražiti imaju li studenti problema u komunikaciji i mogu li izraziti te probleme pomoću vizualnog posrednika te ih tako i riješiti. Problem je proizašao iz autoričina problema u verbalnom izražavanju. Cilj je bio da studenti prepoznaju svoj problem i da ga pokušaju izraziti pomoću vizualnog posrednika.

Provedeno je kvalitativno istraživanje sa studijama slučaja: anonimni mrežni upitnik o problemu u komunikaciji, radionica u kojoj su studenti osvijestili svoj problem pomoću vizualnog posrednika i još jedna radionica gdje su studenti probali riješiti taj problem pomoću vizualnog posrednika.

Rezultatima istraživanja odgovoreno je na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Imaju li studenti problema u izražavanju vlastitih misli, stavova i vrijednosti, bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom?
2. Jesu li studenti zbog manjka komunikacije odabrali baš određeni fakultet, odnosno određenu struku, kako bi tako naučili bolje komunicirati?
3. Je li studentima način komunikacije određen odgojem ili do njega trebaju doći učenjem i primjenom različitih metoda?
4. Je li studentima lakše izraziti se pomoću vizualnog posrednika, neverbalnom komunikacijom?

Rezultati istraživanja pokazali su da studenti u početku nisu bili svjesni da se mogu izražavati pomoću vizualnog posrednika, no kroz istraživanje su to iskusili i prihvatili. U budućće će moći samostalno koristiti metodu izražavanja pomoću vizualnog posrednika i sami sebi probati odgovoriti na neka pitanja ili nedoumice.

Ključne riječi: vizualni posrednik, komunikacija, problem u komunikaciji, likovni radovi, likovno istraživanje

Summary

The purpose of this thesis was to investigate whether students have problems in communication and whether they can express these problems using a visual medium and thus solve them. The problem arose from the author's problem in verbal expression. The goal was for the students to recognize their problem and try to express it using a visual medium.

Qualitative research with case studies was conducted: an anonymous online questionnaire about a communication problem, a workshop where students became aware of their problem using a visual mediator, and another workshop where students tried to solve that problem using a visual mediator.

The results of the research answered the following research questions:

1. Do students have problems expressing their own thoughts, attitudes and values, either through verbal or non-verbal communication?
2. Due to the lack of communication, did the students choose a specific school or profession in order to learn how to communicate better?
3. Is the way students communicate determined by upbringing, or is it something they learn by applying different methods?
4. Is it easier for students to express themselves using a visual mediator, that is using non-verbal communication?

The results of the research showed that the students were initially unaware that they could express themselves using a visual medium, but through the course of the research they experienced and accepted it. In the future, they will be able to independently use the method of expression using a visual mediator and try to answer some questions or doubts for themselves.

Keywords: visual mediator, communication, problem in communication, art works, art research

SADRŽAJ:

Sažetak.....	2
Summary.....	3
1. UVOD.....	5
2. TEORIJSKI DIO.....	6
2.1. Komunikacija.....	6
2.2. Jesu li komunikacijske vještine urođene ili naučene.....	8
2.3. Problemi u komunikaciji i moguća rješenja.....	10
2.4. Vizualna komunikacija.....	12
2.4.1. Komunikacija likovnim izražajem i likovna terapija.....	14
2.5. Studenti i komunikacija.....	17
3. EMPIRIJSKI DIO.....	18
3.1. Cilj istraživanja.....	18
3.2. Uzorak istraživanja.....	19
3.3. Metode i instrumenti istraživanja.....	19
3.4. Oblici rada i nastavne metode.....	19
3.5. Opis tijeka istraživanja.....	20
3.5.1. 1. dio istraživanja – mrežni upitnik.....	20
3.5.1. 2. dio istraživanja – radionice uživo.....	20
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	23
4.1. Upitnik.....	23
4.2. Radionice.....	29
5. RASPRAVA.....	52
6. ZAKLJUČAK.....	54
LITERATURA.....	55

1. UVOD

Povod za ovo istraživanje bio je vlastiti problem u komunikaciji te se iz njega izrodilo pitanje imaju li studenti kao skupina problem u komunikaciji. Sljedeće pitanje bilo je znaju li studenti za vizualnu komunikaciju odnosno bi li im izražavanje stavova i vrijednosti bilo lakše koristeći se vizualnim posrednikom? Vlastiti problem u komunikaciji istražen je u kiparskom dijelu diplomskog rada gdje studentica svoju intrapersonalnu komunikaciju izražava u obliku prostorno-mentalnog kolaža odnosno kroz crtež, riječ, oblik i zvuk.

Istraživanje iz Metodike nastave likovne kulture provedeno je na skupini studenata koji su se svojevremeno javili za istraživanje. Studenti su bili s treće godine preddiplomskog studija Nastavničkog odsjeka Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, s Fakulteta elektrotehnike i računarstva te s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Cilj je bio potaknuti studente, mlade ljude da pomoću vizualnog posrednika otkriju imaju li ili nemaju poteškoća u komunikaciji. Polazilo se od općeg problema u komunikaciji kod mladih koji danas često koriste društvene mreže za komunikaciju, a time gube vještinu govorne komunikacije uživo.

Za istraživanje korištena je kvalitativna metoda, studija slučaja za svakog sudionika istraživanja. Od instrumenata istraživanja korišten je mrežni upitnik u prvom dijelu, a u drugom, na radionicama uživo, korištene su zvučne snimke studentskih razgovora, studentski likovni radovi. Radionice su bile podijeljene u dva puta po tri sata na kojima su korišteni sociološki oblici rada: rad u grupi, zajednički razgovor i individualni rad. Od psiholoških oblika korišten je individualni rad po zamišljanju. Za pomoć u istraživanju korišteni su radni listići na koje su studenti trebali ucrtati oblike i boje koje povezuju s osnovnim emocijama i listići na koje su upisali svoje odgovore na problemsko pitanje prije grupnog razgovora. Oba listića korištena su za pomoć u kasnijem likovnom zadatku.

2. TEORIJSKI DIO

2.1. Komunikacija

Komunikacija je pojam koji je u 21. stoljeću vrlo zastupljen kroz različite kontekste i medije. Komunikacija je nešto u što smo uvijek uključeni, no danas, kao i sve oko nas, i ona se promijenila. K. K. Reardon komunikaciju predstavlja na sljedeći način: *Komunikacija je sredstvo pomoću kojega stvaramo prijateljstva, dobivamo zaposlenje, izražavamo ljubav, molimo za pomoć i tumačimo svoja ponašanja, važno je da to činimo uspješno.*¹ Sama definicija komunikacije jest: proces stvaranja značenja između dvoje ili više ljudi.² Dolazi od latinske riječi *communis* što u prijevodu znači zajednički, dakle nešto što se radi zajedno, tj. *učiniti nešto zajedničkim* – prenijeti informaciju ili znanje drugoj osobi na najprimjereniji način.³ Komunikacijom se razvijaju razni odnosi kod ljudi, familijarni, prijateljski, ljubavni i tako dalje. *Odnosi imaju ključnu ulogu u životu svakog čovjeka. Svi mi ovisimo jedni o drugima u pogledu dobivanja simpatije, razumijevanja, informacija, ohrabrenja i mnogih drugih vrsta poruka koje utječu na našu predodžbu o nama samima i pomažu nam da otkrijemo što se od nas očekuje.*⁴ *Nema čovjeka kojemu odnosi nisu potrebni.*⁵ K. K. Reardon postavlja pitanje: *Zbog čega su ljudima potrebni odnosi?*, te navodi da su odnosi koje imamo jedni s drugima jedna od razlika između nas i mnogih drugih organizama. Prema Gerwietzu (1972) nakon što se mladi odvoje od roditelja, rade na drugim vezama i odnosima: *Usuđujem se misliti da veliki dio mladenačkih muka, nesređenosti, besciljnosti, grčevita traganja za novim iskustvima i seksualnim partnerima, kao i izmjena razdoblja euforije i očaja, upućuju na manjak ukorijenjenosti i vezanosti.*⁶ Prema Gerwietzu može se zaključiti da, kako bismo stupili u novi odnos, trebamo puno raditi i isprobavati kako zadržati neki odnos i kako on funkcionira. *Odnos je dinamična, promjenjiva pojava, a ne trajno stanje.*⁷

Kako bismo održali odnos s nekim, njegovu dinamiku bilo bi dobro prihvatiti kao vježbu ili test koji moramo proći da bismo naučili stupati u nove odnose i razvijati ih.

Komunikacijom se stvara konverzacija između dvije ili više osoba. *Konverzacije su poput igre. Neke se poduzimaju samo da prođe vrijeme; druge su veliki izazov. Svaki komunikator unosi u konverzaciju vlastito shvaćanje pravila. Lakoća odvijanja konverzacije uvelike ovisi o*

---

¹K.Reardon 1998: 72.

²Usp. Tubbsand, Moss 1994: 6.

³Usp. Bohm 2009: 22.

⁴Reardon 1998: 1.

⁵Isto: 144.

⁶Isto: 143.

⁷Isto: 148.

stupnju sličnosti tih pravila među komunikatorima jer se s njihovom pomoću strukturiraju tijek i sadržaj konverzacije.⁸ Postoje tri pristupa konverzaciji: prvi je relacijski pristup – pristup koji je temeljen na reakciji prethodnog govornika. Svaka akcija nekog komunikatora pod utjecajem je prethodnih i očekivanih akcija drugih komunikatora. Potrebne su najmanje dvije osobe. Svaka izjava jedne osobe promatra se kao rezultat prethodnih i preteča je budućih izjava.⁹ Drugi je pristup sa stajališta društvene razmjene – temelji se na razmjeni *jednakosti*, odnosno slušanju jedan drugoga. Ako netko žrtvuje neko od svojih osobnih pravila, to postavlja obavezu da i druga strana kasnije žrtvuje neko od svojih osobnih pravila. Takva je narav društvene razmjene u konverzaciji.¹⁰ Prvi i drugi pristup povezani su jer se tiču više sugovornika. Treći je pristup sa stajališta predstavljanja samoga sebe, samo-predstavljanje. Goffman (1959) kaže: *Preko uloga u društvu raspodjeljuju se poslovi, a na jednak način osigurava se i njihovo izvođenje.*¹¹ Te uloge Goffman smatra osnovnim jedinicama socijalizacije, pa tako i konverzacije odnosno komunikacije. Reardon na temu uloga kaže sljedeće: *Neki se ljudi uživljavaju u uloge koje igraju, drugi ih samo „glume“.*¹² *Svatko od nas igra neke uloge i, čineći to, definira vlastitu društvenu okolinu.*¹³

Te se uloge koriste i kroz dijalog, jedan od oblika komunikacije. Kada govorimo o dijalogu, onda je situacija drugačija i možemo reći da osobe čine nešto zajedno, odnosno stvaraju nešto novo, a ne pokušavaju informacije učiniti zajedničkim. Tu se uspostavlja pojam *zajedno radimo*, jer bez obzira na koji način jedna osoba iznese informaciju, druga osoba može tu informaciju razumjeti na drugačiji način. Stoga zajedničkom komunikacijom odnosno dijalogom one stvaraju nešto novo, zajednički razumljivo.¹⁴ *Naravno, ta vrsta komunikacije može stvoriti nešto novo samo ako su sugovornici sposobni slušati jedni druge, bez predrasuda i želje da utječu na svoga sugovornika.*¹⁵ Kada govorimo o komunikaciji, govorimo o procesu u kojem članovi grupe razmjenjuju verbalne i neverbalne poruke i međusobno se slušaju.¹⁶ Zaključak je da je efektivnost komunikacije jedna od najvažnijih vještina u postizanju uspješnog i ispunjavajućeg života, ako ne i najvažnija.¹⁷

---

⁸Isto: 100.

⁹Usp. isto: 106–109.

¹⁰Usp. isto: 110–111.

¹¹Isto: 112.

¹²Isto: 112.

¹³Isto: 113.

¹⁴Usp. Bohm 2009: 23.

¹⁵Isto: 23.

¹⁶Usp. Tubbs, Moss 1994: 16.

¹⁷Usp. isto: 21.

2.2. Urođenost ili naučenost komunikacijskih vještina

Prema istraživanjima djeca su u socijalnoj interakciji od samog rođenja i zapravo nisu egocentrična nego „sociocentrična”. Iako u samom početku to nije govorna interakcija, postepeno preko pogleda i grimasa, pokreta i glasova s majkom, prelazi u verbalnu komunikaciju.¹⁸ Dakle od samih početaka, iako ne odmah verbalno, ljudska bića imaju potrebu za komunikacijom s majkom, a kasnije i s okolinom. Neka druga istraživanja imaju drugačiji pogled. Na primjer Skinner (1957) kaže kako znanstvenici biheviorističke tradicije vjeruju da djeca uče govoriti jer su za to nagrađivana. S druge strane kognitivisti smatraju da kod djece postoji urođena sklonost za učenje jezika (Chomsky 1969, 1975).¹⁹ Iako ljudska bića mogu posjedovati urođenu sposobnost za usvajanje jezika, ona ipak uče jezik takozvanim operativnim uvjetovanjem. Operativno uvjetovanje označava da su dječje izjave nagrađivane ili kažnjavane ovisno o njihovoj primjerenosti.²⁰

Nadalje, *interpersonalna komunikacijska kompetencija nije nešto s čime se ljudi rađaju. To je svojstvo koje se može razviti i poboljšati.*²¹ Interpersonalna komunikacija, odnosno komunikacija između dvoje ili više ljudi, prema navedenom je citatu vještina koja se uči i poboljšava s iskustvom. Sama definicija riječi vještina jest *brzo i točno izvođenje složenoga slijeda naučenih radnji koje pojedincu omogućuje lakše i uspješnije obavljanje određene aktivnosti: stječe se vježbom.*²² Bitno je naglasiti riječ vježba – vještine se stječu vježbom, pa tako i komunikacijske vještine. Može se reći da nam je urođen instinkt za komunikacijom ili bilo kakvim „dodirom” s drugim ljudima jer su ljudi sami po sebi socijalna bića, no sama vještina komunikacije vježba se i uči. Baš kao što Reardon kaže: *Čovjek je društveno biće koje ne može bez odnosa sa sebi sličnima.*²³ U odnosu sa sebi sličnima razvijamo komunikaciju, istodobno kroz proces otkrivanja i podučavanja. Otkrivanje je bez učitelja, slučajno, u obliku promatranja.²⁴

Postoje četiri obiteljska komunikacijska obrasca: *prvi je laissezfaire (liberalni) – nema usmjerenosti ni na odnose ni na stvari, komunikacija između roditelja i djeteta je slaba. Drugi je zaštitnički, važni su poslušnost i sklad, djeca nisu naučila stvarati vlastita mišljenja. Treći je pluralistički, otvorena rasprava i komuniciranje, poštuje se mišljenje drugih u obitelji.*

---

¹⁸Usp. isto: 76.

¹⁹Usp. Reardon 1998: 52.

²⁰Usp. isto: 52.

²¹Isto: 90.

²²<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64994> (pregledano 26. 4. 2023.)

²³Reardon 1998: 73.

²⁴Usp. isto: 53.

Četvrti je konsenzualni, pričanje o problemu na način bez remećenja strukture moći u obitelji.²⁵ U obiteljima sa zatvorenom i krutom komunikacijom članovi imaju malo samostalnosti i slobode za ponašanje po vlastitoj želji, guše se kreativnost, misli i akcije. Uči se da postoji ispravno i neispravno, nema ničega između.²⁶ Taj je oblik najbliži drugom, zaštitničkom obliku komunikacije gdje djeca nemaju puno prostora za isprobavanje različitih uloga.

Nasuprot krutoj i zatvorenoj komunikaciji djeca, igrajući uloge drugih, postupno otkrivaju da je njihova vlastita percepcija svijeta samo jedna od mogućih.²⁷ Kroz vježbu tako i kroz igru djeca, kao i odrasli, koriste i neverbalne znakove odnosno neverbalnu komunikaciju. Kada govorimo o dječjoj neverbalnoj komunikaciji možemo je podijeliti na deiktičke geste, pantomimičke geste i semantičke/reakcijske informacije. Deiktičke su geste one geste koje dijete upotrebljava za pokazivanje predmeta ili mjesta, da bi označilo *ovo, ono* ili *tamo preko*. Pantomimičke geste služe za opisivanje nekoga ili nečega (izraz lica). Semantičke/reakcijske informacije jesu isticanje nečega, upozoravanje na kontrast, davanje primjedbi na sadržaj (prikazuju osjećaje – simpatiju, neprijateljstvo, oprez). Onoliko koliko je djetetova neverbalna komunikacija slaba, toliko će biti loš komunikator.²⁸ *Neke vrste neverbalnih znakova, primjerice, izražaji lica, držanje glave i intonacija, koji se javljaju u predškolskoj dobi urođeni su. Istančanost i svijest o kontroli njihove uporabe razvija se kod djece tijekom školovanja. Drugi tipovi signala, npr. geste i sposobnost razumijevanja neverbalnih znakova, posebno onih proturječnih, razvijaju se nešto sporije.*²⁹ Neverbalna komunikacija jednako je bitna kao i verbalna, no neverbalni znakovi dolaze spontanije nego sama verbalna komunikacija i izrazi. Većina ljudi koristi neverbalne znakove koji zapravo pomažu drugom sugovorniku da bolje razumije poruku koja mu se prenosi. Neverbalna i verbalna komunikacija u suštini usko su povezane. No, kada govorimo o verbalnoj komunikaciji, kada djeca uče kako verbalno komunicirati, moraju savladati četiri osnove konverzacije:

1. razgovori imaju znakove koji nam odaju početak i kraj
2. razgovor zahtijeva govor i slušanje

---

²⁵Isto: 61–62.

²⁶Usp. Reardon 1998: 60.

²⁷Usp. isto: 65.

²⁸Usp. isto: 67.

²⁹Neil 1994: 38.

3. uloge se mijenjaju u razgovoru, ponekad slušamo, ponekad govorimo
4. sudionici izmjenjuju uloge jedan po jedan.³⁰

Iako su ove osnove namijenjene djeci, mnogi odrasli nisu ih svjesni te ih ne koriste, zbog čega dolazi do problema u komunikaciji.

2.3. Problemi u komunikaciji i moguća rješenja

Više od 60 000 godina ljudska vrsta komunicira. No, ipak i dalje imamo potrebu, možda više nego ikad, unaprijediti svoje komunikacijske vještine.³¹ Ljudi komuniciraju od samih početaka postojanja, ali tek kada je došlo do razvitka novih tehnologija, krajem 20. stoljeća, ljudi su počeli osvješćivati da trebaju raditi na komunikacijskim vještinama. Krajem 80-ih dolazi do nove tehnologije poput razvitka osobnih računala, *walkmana*, telefaksa i telefona u automobilima.³² S. L. Tubbs i S. Moss dotiču se teme novih tehnologija, odnosno novih komunikacijskih tehnologija. U vrijeme kada je knjiga napisana, krajem 70-ih, tada su nove tehnologije predstavljale prijenosni telefon, računala, elektroničku poštu, satelite, videoteks i telefaks. Spominju što su sve donijele nove tehnologije: brzinu, dostupnost, bržu komunikaciju, sve što nam i danas tehnologija pruža. Dotaknuli su se i teme efekta tehnologije na interpersonalnu komunikaciju: s obzirom na to da je to još bio rani početak, tada su predviđali što bi se moglo dogoditi, smatrali su da će videokonferencije biti bolje za sastanke te da će se tim putem održavati interpersonalna komunikacija među ljudima, no komunikacija uživo će se tim putem svakako smanjiti.³³ Na to se nadovezuje drugi izvor, Bohm, s početka 90-ih: *Moderna tehnologija – radio, televizija, putovanja zrakoplovima i sateliti – u proteklih je nekoliko desetljeća isplela mrežu komunikacijskih niti koje svaki kutak Zemlje gotovo neprestano povezuju s ostalim dijelovima svijeta. Ipak, unatoč tom širokom sustavu povezanosti, postoji općenito mišljenje da se komunikacija posvuda gubi.* Također, on problem u komunikaciji veže s generacijskim jazom, mlađe i starije generacije ne komuniciraju ili kada komuniciraju, to je samo površno. Učenici i studenti izražavaju mišljenje da ih profesori obasipaju nevažnim informacijama, a informacije koje se dijele putem medija, kao što su televizija, radio, novine, pune su nepovezanih informacija, ponekad i dezinformacija.³⁴

---

³⁰Usp. Tubbs, Moss 1994: 77.

³¹Usp. isto: 4.

³²Usp. isto: 19–20.

³³Usp. isto: 407–413.

³⁴Usp. Bohm 2009:21.

Komunikacijski problemi mogu biti i na fizičkoj razini poput socijalno izoliranih ljudi koji umiru ranije nego socijalizirani ljudi. Primjerice, razvedeni muškarci imaju dvostruko veću mogućnost razvijanja raka, srčanih bolesti, napadaja. Pet su puta skloniji povišenom krvnom tlaku, samoubojstvu, sedam puta skloniji cirozi jetre i deset puta skloniji tuberkulozi.³⁵ Prema S. L. Tubbs i S. Moss može se reći da o komunikacijskim vještinama ovisi naše fizičko pa tako i psihičko zdravlje. Komunikacija kao pojam koji je oduvijek svojstven čovječanstvu, nešto je što se ne čini kao da je novo i da trebamo raditi na tome, u 21. stoljeću dolazi do izražaja koliko zapravo utječe na ljude i koliko je sveprisutna ili neprisutna.

Problem u komunikaciji može biti smetnja ili „galama” pod čime se smatra bilo što što iskrivljuje informaciju koja je poslana primatelju ili bilo što što sprječava tu informaciju da dođe do primatelja. Smetnje mogu biti tehničke prirode poput glasne okoline zbog čega se ne čuje dobro informacija, poruka, a mogu biti i semantičke prirode poput drugačijeg značenja riječi pa dolazi do nesporazuma.³⁶ Problemi u komunikaciji mogu nastati i zbog jezičnih problema, odnosno razlika, kao što su *apstraktni jezik*, neodređenost u izrazima, zaključivanje odnosno višeznačnost koje se prepoznaje na različite načine pa zbog zaključivanja dolazi do nesporazuma, zbog dihotomije, eufemizama i dvosmislenosti riječi.³⁷ Kako bi bilo manje nesporazuma u komunikaciji, bitno je slušanje. Slušanje je proces od četiri elementa: saslušanje, pažnja, razumijevanje i pamćenje.³⁸ Još jedan od problema bila bi percepcija i prvi dojam, odnosno prerano osuđivanje. Ovisno o našoj percepciji ljudi, prvi dojam ili percipiranje po nekoj informaciji koju smo čuli od nekoga drugoga, naša komunikacija s određenom osobom može biti bolja ili lošija. Prerano osuđivanje može nam uzrokovati lošu komunikaciju a da uopće ne damo osobi priliku upoznati je.³⁹

Može li itko od nas u razgovoru s drugim ljudima ili pri zajedničkom djelovanju biti svjestan potajnog straha i užitka koji nas „sprečavaju” da istinski slušamo? Bez te svjesnosti, samo uporno slušanje onoga što nam se govori nema mnogo smisla. No ako svatko od nas obrati pažnju na stvarne „zapreke” koje ometaju komunikaciju i doista uzme u obzir sadržaj komunikacijskog odnosa, tada ćemo možda biti sposobni zajedno stvoriti nešto novo, nešto što je iznimno važno ako želimo okončati zasad nerješive probleme pojedinca i društva

---

³⁵Usp. Tubbs, Moss 1994: 5.

³⁶Usp. isto: 11–12.

³⁷Usp. isto: 79–86.

³⁸Usp. isto: 145.

³⁹Usp. isto: 58–59.

općenito.⁴⁰ Još je jedna bitna stavka u poboljšavanju komunikacije svijest. Svijest o tome što slušamo, što uzvraćamo i zašto to sve radimo. Još nešto što može utjecati na komunikaciju jest samopouzdanje odnosno percepcija nas samih. Samopouzdanje također možemo povezati i s povratnom informacijom od sugovornika: ako je povratna informacija negativna i osoba ima nisko samopouzdanje, u tom trenutku vjerojatno će samopouzdanje biti još niže i utjecaj na nastavak tog razgovora bit će velik. Osoba možda neće htjeti ni nastaviti razgovor niti probati „obraniti” svoju stranu. Kad je, naprotiv, osobi samopouzdanje visoko ili prosječno, onda povratna informacija neće toliko utjecati na nastavak konverzacije, bez obzira bila ona pozitivna ili negativna za sugovornika.⁴¹

Kada govorimo o dijalogu, uključivanje može biti frustrirajuće: suočavanje s mnogobrojnim gledištima, rađanje tjeskobe. U odnosima u dijalogu između dominantnih osoba i osoba s niskim samopouzdanjem, dolazi do izguravanja drugoga iz konverzacije. Njihove različite uloge upliću se u način vođenja dijaloga. Previše promišljanja o tome što reći stvara novi problem, gubimo nit koja se nastavlja dok razmišljamo o svojem odgovoru.⁴² Problemi u komunikaciji mogu se pojaviti i u odnosima koji nam se čine vrlo bliskima. Bohm ističe: *Diljem svijeta dokazano je da roditelji i djeca ne mogu slobodno i lako komunicirati*. Kaže kako je paradoks jer smo svi svjesni zajedništva i međusobne otvorenosti između ljudi, ali ipak svoje potrebe stavljamo na prvo mjesto i ako ih netko povrijedi, reagiramo obrambenim mehanizmom i zapravo „ne čujemo” što druga osoba ima reći.⁴³

Slušajući, osvješćujući, radeći na sebi i svojim komunikacijskim vještinama, ljudi mogu postići jako puno: *Ljubav će nestati ako nismo u stanju komunicirati i dijeliti značenje. ...No ako uspijemo razviti istinsku komunikaciju, ostvarit ćemo drugarstvo, sudioništvo, prijateljstvo i ljubav, sve veću i veću*.⁴⁴

2.4. Vizualna komunikacija

Kao društvo zapadne kulture živimo pod utjecajem vizualne kulture pa tako i vizualne komunikacije. Razni mediji kojima smo okruženi „progovaraju” pomoću slike: internet, video igre, TV, reklame, film itd. Zbog te velike prisutnosti slike samo značenje pojma slika mijenja se. Većinom je korištena u današnje vrijeme kao elektronička slika, a manje se koristi pojam *plošna* i *prostorna* slika. U konceptualnoj umjetnosti koriste se razni oblici slike kao na

---

⁴⁰Bohm 2009: 25.

⁴¹Usp. Tubbs, Moss 1994: 40–41.

⁴²Bohm 2009: 56–57.

⁴³Usp. isto: 99.

⁴⁴Isto: 77.

primjer videoinstalacije, *site-specific*, multimedija itd. Zbog toga V. Turković piše, prema MieBuhl (2005): *Danas je teško razlikovati umjetničku formu od, na primjer, društvenih i komercijalnih projekata. U stvari često je moguće dokazivati da refleksivni oblici komunikacije, vidljivi u mnogim reklamnim emisijama, izranjaju iz umjetnosti.*⁴⁵

Turković ističe kako trebamo osvijestiti da je komunikacija verbalna i vizualna te da je umjetnički jezik simbolički. Također piše da se likovnom, odnosno vizualnom umjetnošću, možemo izraziti jednako precizno, ako ne i preciznije nego verbalnom komunikacijom. *Valja nam shvatiti činjenicu da je umjetnost kognitivna aktivnost, da umjetnost nije samo ukras ili pojačanje lingvističkom tipu diskursa. Umjetnost nije čak ni supstrat za ove tipove diskursa, to je jedinstven način govora, koji pruža mogućnost pristupa onim područjima znanja koja su zatvorena za druge diskurse.*⁴⁶ Drugim riječima, s vizualnom komunikacijom ljudi se susreću svakodnevno, no toga nisu ni svjesni. Osim što su vizuali posvuda, vizualna umjetnost često je na neočekivanim mjestima. Bitno je osvijestiti simboliku i razlikovati neku komercijalnu vizualnu reklamu od vizuala jednog umjetničkog djela. Time si ljudi osvješćuju značenja, ali i razvijaju svoj kulturološki spektar. Još jedan paradoks vizuala i njihovog značenja V. Turković ističe u primjeru znanstvenika koji se rijetko koriste vizualnim primjerima, fotografskim arhivima, koji su sami po sebi vjerni, i da više vjeruju pisanom tekstu iako je fotografija vrlo precizno vizualno sredstvo.

V. Turković kaže da je jezik element jednog kulturnog identiteta te da su govorni i vizualni jezik dva različita oblika komunikacije, iako se zajedno mogu nadopunjavati. Zbog toga što živimo u digitalnoj eri, slika ima veliki udio u našoj svakodnevnoj komunikaciji. No, bez obzira na količinu vizualne komunikacije, i dalje ostajemo fokusirani na verbalnu i pisanu komunikaciju. Primjer vizualne komunikacije koji se koristi uspješno jest sljedeći: u međunarodnoj komunikaciji vizualni je sustav znakova taj koji povezuje jezične različitosti i pomaže da se ljudi lakše i bolje sporazumiju. To je jako vidljivo primjerice na aerodromima gdje se pomoću slikovnog pisma, koje svi razumiju, najjednostavnije sporazumijemo. Taj slikovni odnosno simbolički jezik proizlazi iz likovnih umjetnosti što ukazuje na to da bismo trebali bolje poznavati likovnu umjetnost i drugačije je tretirati.⁴⁷

Umjetnost je po svom karakteru univerzalni jezik. To je simbolički jezik kojim su se ljudi stoljećima služili bez obzira kojoj su kulturi pripadali. Ljudi pomoću simbola izražavaju ono

---

⁴⁵Usp., Turković, 2006

⁴⁶Usp. <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

⁴⁷Usp. <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

što ne mogu na ni jedan drugi način ili ono što ne smiju iskazati verbalno. Simbolizam je prisutan već stoljećima i svojom jednostavnošću i univerzalnošću povezuje sve ljude. *On se ne može porediti s engleskim, arapskim ili kineskim.*⁴⁸ V. Turković izražava koliko je vizualna umjetnost zapravo dugo prisutna u ljudskom životu i kako ljudi toga nisu ni svjesni iako su od malih nogu svi crtali i svojim crtežom prenosili neku poruku svojim roditeljima. Ponavlja kako je vizualni jezik univerzalan i sveprisutan i zapravo jednostavniji od verbalizacije. Kaže: *Svatko od nas može crtati, čak i oni koji nisu naučili čitati i pisati. Crtež je, naime, oduvijek bio elementarni oblik slikovnog izražavanja.*⁴⁹ Danas kada koristimo emotikone preko poruka zapravo koristimo vizualnu komunikaciju, isto tako mogli bismo se dopisivati na papiru pomoću crteža i univerzalnih simbola koje svi razumijemo. Iako koristimo vizualnu komunikaciju, slike, gotovo svakodnevno, većinu vremena nismo toga svjesni niti razmišljamo kako i zašto komuniciramo na taj način. Nismo svjesni umjetnosti koju koristimo svaki dan, već gledamo na nju kao nešto dekorativno i zapravo ne nužno. Umjetnici se kroz svoje radove izražavaju, ponekad izbacuju iz sebe nešto negativno, a ponekad zbog vanjskih utjecaja kroz umjetnost i vizualni izraz prikazuju svoje viđenje svijeta. Ljudi ne moraju biti likovno školovani da bi razumjeli kako to funkcionira i da bi sami iskušali izraziti se kroz vizualne oblike.⁵⁰

*Suvremena znanstvena istraživanja (perceptivna psihologija) dokazuju da je psihološki učinak boja i oblika na ljude u pravilu isti bez obzira na kulturnu pripadnost.*⁵¹ Može se zaključiti da zbog takvog učinka boja i oblika na ljude oni međusobno mogu jako lako komunicirati vizualnom komunikacijom, puno lakše nego verbalnom jer ona ne zahtijeva poznavanje jezika druge osobe i kulture.

2.4.1. Komunikacija likovnim izražajem i likovna terapija

Vizualna umjetnost važna je za razvoj mozga i edukaciju. Vizualna umjetnost također poboljšava spoznaju, emocionalnu ekspresiju, percepciju, kulturnu osviještenost i estetiku; može imati učinkovitu ulogu u procesu učenja.⁵²

E. Jensen u svojoj knjizi prenosi riječi jednog učenika: *Kada se bavimo umjetnošću, predočavamo ono što želimo vidjeti. Kada se bavimo znanošću, dobijemo ono što netko drugi želi da vidimo.* Vizualna umjetnost dopušta izražavanje i otpuštanje nakupljenih emocija i

⁴⁸Usp. <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

⁴⁹Usp. <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

⁵⁰Usp. <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

⁵¹<https://hrcak.srce.hr/file/13993> (pregledano 27. 3. 2023.)

⁵²Usp. Jensen 2001: 49.

utvrđuje ih u materijalima poput papira, drva i platna. Umjetnost povezuje osjećaje i oblik te priliku da se tim oblikom manipulira. Ukoliko se osjećamo loše, utoliko umjetnošću možemo promijeniti način na koji doživljavamo te osjećaje pa ih metaforički i fizički promijeniti umjetničkim izražavanjem. Želimo potaknuti izraz kroz umjetnost jer je to izraz naših studenata, a profesorima je bitno što njihovi studenti imaju reći.⁵³ E. Jensen umjetnost naziva jezikom osjećaja.⁵⁴ Koristeći vizualnu ili likovnu umjetnost, ljudi mogu izraziti svoje emocije. Ponekad čak i one kojih nisu ni svjesni izađu na vidjelo preko crteža ili slike. Umjetnost je jedna vrsta komunikacije odnosno ekspresije: *Ekspresija je eksplozivno, subjektivno osvještavanje nereda ispod površine reda, dobrog osjećaja i ljepote.*⁵⁵ Ekspresija se često veže uz pojam terapije umjetnošću jer prednost daje osjećajima odnosno bavi se snažnim izražavanjem pojedinca kroz neki kreativni medij.⁵⁶

Kada govorimo o terapiji umjetnošću, možemo reći: *Art terapija je integrativni, dubinsko-psihološki i hermeneutički pristup koji obuhvaća uporabu različitih elemenata umjetnosti s ciljem unaprjeđenja zdravlja i bržeg oporavka pojedinca.*⁵⁷ Prema American Art Therapy Association (1996.) *art terapija je forma neverbalnog izražavanja misli i osjećaja, a temelji se na ideji da se različitim medijima iz područja različitih umjetnosti kroz kreativni proces liječi te djeluje na kvalitetu života.*⁵⁸ Korijeni terapije umjetnošću vežu se uz šamansku kulturu gdje se vjerovalo da se štetne i nezdrave elemente iz tijela može izbaciti koristeći slike i rituale te tako izliječiti um, tijelo i duh.⁵⁹

Terapija umjetnošću podrazumijeva razne umjetničke izraze, likovne, glazbene, plesne, scenske i slično. Liječenje terapijom umjetnošću ne odnosi se samo na korištenje umjetnosti za izražavanje nego se paralelno koristi mnogo izražavanja verbalnom komunikacijom s terapeutom. S druge strane, područje koje se bavi likovnošću, glazbom, plesom, scenskim izražavanjem istražuje nepoznati unutarnji aspekt neverbalnom komunikacijom.⁶⁰ Baš u terapijskom smislu, kod terapije umjetnošću umjetnički objekti zapravo su prijenosnici poruka između terapeuta i pacijenta.⁶¹ Prema Malchiodi (2003) terapija umjetnošću potiče pojedinca na kreativno izražavanje te se zalaže da krajnji proizvod nije toliko bitan koliko je kreativni

---

⁵³Usp. isto: 61.

⁵⁴Usp. isto: 62.

⁵⁵Škrbina 2013: 45.

⁵⁶Usp. isto: 45.

⁵⁷Isto: 45.

⁵⁸Isto: 46.

⁵⁹Usp. isto: 46.

⁶⁰Isto: 48.

⁶¹Isto: 50.

proces bitan.⁶² Sam proces obuhvaća korištenje različitih materijala i tehnika kojima se razvije motorika ruku, rješavaju se emocionalne napetosti, povećava se samopouzdanje, razvija se samostalnost, poboljšava se koncentracija te se upoznaju materijali i razvija se vještina korištenja tih materijala.⁶³ U likovnoj terapiji svaka boja ima svoje značenja pa tako crvena boja uzrokuje najveće uzbuđenje, ugodno i neugodno. Kada je ugodno, to se veže sa snažnom moći, ljubavi svih vrsta, a kad je neugodno, veže se s razdraženosti, mučenjem, prijetnjom. Plava boja smiruje, usporavaju se disanje i puls, tlak se snižava, dolazi do zadovoljstva i harmonije. Zelena boja predstavlja stabilnost i čvrstinu, žuta boja predstavlja promjenu i razvoj, slobodu i traganje za novim.⁶⁴ *Mnoga simbolička značenja koja se pripisuju različitim bojama, kako navodi Krimer-Gaborović (2011), dokazuju da je boja fizički najjasniji i najprepoznatljiviji materijalni fenomen za koji se mogu vezati neuhvatljivi, apstraktni pojmovi poput tuge, radosti, dobrote, plemenitosti, časti, nježnosti, hrabrosti, izdaje, ljubomore, prevrtljivosti i dr.*⁶⁵

Tablica po Martinecu detaljno dodjeljuje simboliku svake boje:

Boja	Ljubav	Duh	Socijalni aspekt	Fizički aspekt	U okultnom smislu	U mističnom smislu
Bijela	lojalnost	mudrost	pravda	higijena	nevinost	Krist
Crna	tuga	pesimizam	nihilizam	smrt	ništavnost	Pluton
Crvena	strast	volja	moć	silna	ubojstvo	Sotona
Narančasta	radost	gordost	ambicija	apetit	pohota	Jupiter
Žuta	nevjera	intelekt	bogatstvo	zdravlje	izdaja	Juda
Zelena	nada	aktivnost	sreća	odmor	ludilo	Muhamed
Plava	nježnost	vrlina	umjetnost	mir	obnavljanje	Bogorodica
Indigo	jakost	odlučnost	humanost	oporavak	tiranija	Faraon
Ljubičasta	ljubomora	dobrota	uglađenost	san	tajna	Buda

66

Oko 1940. godine nastaje ideja da se crtež može koristiti za određivanje emocionalnih aspekata ličnosti. Razvijene su *projektivne tehnike* kako bi se izbjeglo direktno ispitivanje. Te tehnike polaze od pretpostavke da se ljudi slobodnije izražavaju neizravno, svjesno ili

⁶²Usp. isto: 53.

⁶³Usp. isto: 68.

⁶⁴Isto: 104.

⁶⁵Isto: 105.

⁶⁶Isto: 106.

nesvjesno. Projektivne su tehnike sredstvo pomoću kojeg indirektno ispituje ispitanika koji svoje osjećaje i uvjerenja projicira na treću osobu ili objekt. *Izraz „projektivno crtanje” temelji se na vjerovanju da crtež predstavlja unutrašnju psihološku realnost i subjektivna iskustva osobe koja stvara slike.*⁶⁷ D. Škribina ističe kako crtež predstavlja ljudsku komunikaciju te nam može reći puno više od verbalnog razgovora. Istovremeno govori puno, ali i prikazuje svijet osobe koja ga je nacrtala. Također govori kako je likovna komunikacija slobodna, neverbalni je to način za izražavanje emocija. Iako krajnji produkt nije estetski bitan kako izgleda, baš iz tog razloga može jače djelovati na osobu koja ga oblikuje. Različitim tehnikama izražavaju se različite emocije, konflikti i granice. Kod likovnog izraza kroz različite simbole, boje, detalje, osoba odlučuje koji dio sebe želi pokazati, a koji ne.⁶⁸

Terapija umjetnošću i likovni izražaj nisu svima poznati, što su i kako funkcioniraju, ali zapravo su oboje vrlo prisutni kod pojedinaca, iako možda nesvjesno. To je jedna vrsta oslobađanja od psihičke napetosti (primjerice neki ljudi idu trčati kad ih nešto muči, drugi plešu, pjevaju, crtaju). No kod likovne umjetnosti ostaje predmet, crtež, slika, skulptura koja ljude podsjeća na emociju koju su htjeli izbaciti te iz tog predmeta mogu i iščitati neke stvari kojih nisu ni svjesni, komuniciraju sami sa sobom, odnosno intrapersonalnom komunikacijom kroz medij likovne umjetnosti.

2.5. Studenti i komunikacija

Studenti, kao i svi mladi, danas koriste većinom komunikacijske platforme putem interneta za dopisivanje odnosno za komuniciranje. Godine 2014. provedeno je istraživanje među studentima koliko koriste društvene mreže i platforme, koje koriste i za što ih koriste. Naslov je istraživanja *Facebook, komunikacija u 21. stoljeću*. Facebook kao jedna od popularnih platforma 2014. godine prema tom je istraživanju najpopularnija.

Pojavom visokobrzinskog širokopojsnog pristupa internetu korisnici, a pogotovo mladi, upotrebljavaju internet i tehnologiju za komuniciranje, učenje, igranje, slušanje glazbe, gledanje filmova i još mnogo toga. U samo desetak godina, otkako se internet ubrzao, korištenje platformi za između ostaloga i komunikaciju jako se povećalo, pogotovo među mladima. Iako pisano u 2014., danas, 2023. godine, stvari se nisu puno promijenile. Pojavile su se nove platforme i ljudi su se više prebacili na pametne telefone, a korištenje komunikacijskih mreža još je dostupnije i sve više se koristi u svakodnevnom životu.

---

⁶⁷Usp. isto: 112.

⁶⁸Usp. isto: 127.

Istraživanje je provedeno u ožujku 2014. godine, a primarni je cilj bio utvrditi kakva je upotreba društvenih mreža u takozvanoj mrežnoj generaciji (*net generi*). Anketni upitnik se sastojao od 15 pitanja zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima kojima se željelo ispitati sljedeće: u kojoj mjeri studenti koriste društvene mreže, koliko vremena provode na društvenim mrežama, za što najčešće koriste društvene mreže, privatnost i dostupnost osobnih podataka na društvenim mrežama. Uzorak je obuhvaćao 90 studenata prve godine Visoke škole u Virovitici, muškaraca je bilo 47,77 %, a žena 52,23 %. Ispitanici su bili u dobi između 18 i 24 godine.

Cilj je bio utvrditi koristi li mrežna generacija društvene mreže te koje, koliko vremena provode na njima te za što ih koriste i zabrinjava li ih pritom ugroženost vlastite privatnosti. Od ponuđenih odgovora bilo je moguće odabrati više odgovora, a čak 59,40 % ispitanika je izjavilo da koristi Facebook, 34,59 % Google+, a 6,02 % Twiter, dok LinkedIn i MySpace, kao još dvije ponuđene društvene mreže, nisu dobile niti jedan odgovor. Takvi podaci ukazuju da Facebook nedvojbeno vlada tronom društvenih mreža i vjerojatno će to mjesto još neko vrijeme i zadržati jer nastoji uvijek biti sasvim nov i kreativan, čime opet privlači, a i zadržava 'net generi' generaciju. Što se tiče vremena koje ispitanici provode na društvenim mrežama, 50 % ispitanika odgovorilo je da je više od četiri sata dnevno na društvenim mrežama. 44,4 % ispitanika koristi društvene mreže za igranje, 68,8 % pregledavanje informacija, 66,7 % dijeljenje informacija, 78,8 % informiranje i preko 86 % ispitanika koristi društvene mreže za komunikaciju.⁶⁹ Prema ovom istraživanju jasna je slika da ispitanici, odnosno studenti koriste pretežito društvene mreže za međusobnu komunikaciju.

3. EMPIRIJSKI DIO

3.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog diplomskog rada bio je potaknuti mlade ljude, studente, pomoću vizualnog posrednika otkriti koliko imaju ili nemaju poteškoća u komunikaciji i onda odlučiti poraditi na slabostima. Polazilo se od problema u komunikaciji kod mladih koji danas sve više koriste društvene mreže za komunikaciju te time gube na vještini govorne komunikacije uživo.

Rezultatima istraživanja odgovoreno je na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Imaju li studenti problema u izražavanju vlastitih misli, stavova i vrijednosti, bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom?

---

⁶⁹Usp. Vidak, 2014: <https://hrcaak.srce.hr/file/199007>

2. Jesu li studenti zbog manjka komunikacije odabrali baš određeni fakultet, odnosno određenu struku, kako bi tako naučili bolje komunicirati?
3. Je li studentima način komunikacije određen odgojem ili do njega trebaju doći učenjem i primjenom različitih metoda?
4. Je li studentima lakše izraziti se pomoću vizualnog posrednika, neverbalnom komunikacijom?

3.2. Uzorak istraživanja

Istraživanje je bilo provedeno sa studentima treće godine preddiplomskog studija Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu (ALU), Filozofskog fakulteta u Zagrebu (FFZG) i Fakulteta elektrotehnike i računarstva u Zagrebu (FER). Javilo se 13 studenata, sedmero studenata s FER-a, tri studentice s FFZG-a i troje studenata s ALU-a. Prvi dio istraživanja bio je proveden u obliku mrežnog upitnika, s 13 sudionika. Drugi dio istraživanja bio je proveden u obliku radionica uživo s devetero sudionika, šestero s FER-a, troje s ALU-a i dvoje s FFZG-a.

3.3. Metode i instrumenti istraživanja

Istraživanje je bilo provedeno kvalitativnom metodom, bila je korištena studija slučaja za svakog sudionika istraživanja. U prvom dijelu kao instrument istraživanja korišten je anonimni mrežni upitnik. U drugom dijelu korištene su zvučne snimke studentskih razgovora o problemskom pitanju u fokus-grupama i individualni studentski likovni radovi. U trećem dijelu bio je korišten opet mrežni upitnik u svrhu povratne informacije.

3.4. Oblici rada i nastavne metode

Na radionicama podijeljenim u dva puta po tri sata provedeni su različiti oblici rada i nastavnih metoda kako bi istraživanje bilo temeljitije i preciznije. Od socioloških oblika rada korišteni su rad u grupi, individualni rad i zajednički razgovor. Psihološki oblik rada korišten je u individualnom radu po zamišljanju. Na prvoj radionici od tri sata korištena je metoda razgovora u grupi i nastavna strategija stvaranje i provjeravanje hipoteza. Na drugoj radionici korišteni su već navedeni sociološki i psihološki oblici rada te nastavne metode i strategije. Za pomoć u istraživanju korišteni su radni listići na koje su studenti trebali ucrtati oblike i boje koje povezuju s osnovnim emocijama i listići na koje su upisali svoje odgovore na problemsko pitanje prije grupnog razgovora. Oba listića korištena su za pomoć u kasnijem likovnom zadatku. Na kraju obje radionice studenti su usmeno analizirali svoje likovne radove.

3.5. Opis tijeka istraživanja

3.5.1. 1. dio istraživanja – mrežni upitnik

Upitnik se sastojao od 16 reflektivnih pitanja, zatvorenog i otvorenog tipa. Upitnik je poslan studentima elektroničkom poštom u obliku mrežnog obrasca te su poslali odgovore u periodu od tjedan dana nakon što su zaprimili upitnik.

3.5.1. 2. dio istraživanja – radionice uživo

Radionicama je crtežom ili slikom istraženo kako studenti pristupaju svojem problemu u komunikaciji. Crtež ili slika oblici su vizualne komunikacije koju ne koriste u svakidašnjim situacijama ili je ne koriste na ovakav način. Radionice su bile podijeljene na dva dijela, odnosno dvije radionice: na prvoj su studenti prikazali problem vizualnom komunikacijom, odnosno crtežom ili slikom, a u kratkim su diskusijama analizirali svoje radove u fokus--grupama. Druga radionica bila je oblikovana na isti način samo što su crtežom ili slikom prikazali rješenje problema s prve radionice.

Prva radionica

Prva radionica odvijala se 23. 4. 2022. u prostoru Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, na Jabukovcu 10 u trajanju od 180 minuta. Radionica je bila podijeljena na uvod, uvodni zadatak, fokus-grupe (problemsko pitanje), zadatak upoznavanja komunikacijskih pojmova, likovni zadatak i završni dio.

U uvodnom dijelu studentima je objašnjeno kako će se radionice odvijati. Nakon toga studenti su se ponaosob predstavili u nekoliko rečenica: s kojeg fakulteta dolaze, s kojeg smjera i zašto su odabrali baš taj smjer, zašto su odlučili sudjelovati u ovom istraživanju, jesu li ikad radili nešto kreativno, npr. crtali, slikali, modelirali.

Uvodni zadatak

Nakon kratkog predstavljanja studenti su dobili sljedeći uvodni zadatak: na papiru su dobili ispisane emocije (sreća, tuga, gađenje, strah, iznenađenje i ljutnja). Svatko je za sebe pokraj svake emocije pastelom označio boju koju osobno povezuje sa svakom od tih emocija. Nakon toga studenti su za svaku emociju linijski nacrtali neki oblik koji povezuju s tom emocijom, npr. oblo, oštro, ravno, zaglađeno, grubo, udubljeno, ispupčeno itd. Za zadatak je bilo

predviđeno pet minuta, no zadatak je potrajao nešto duže od predviđenog zbog toga što su studenti zapravo razmišljali i povezivali vlastite asocijacije boja, osjećaja i oblika.

Fokus-grupe

Nakon što su studenti prošli kroz odgovore, studentica ih je podijelila u manje skupine po tri i četiri, ali tako da su bili pomiješani studenti s različitih fakulteta. U tim grupama dobili su na papiru problemsko pitanje te su u zadanom vremenu zajedno raspravili o tom pitanju, rekli svoja mišljenja te savjetovali jedni druge. Svaki student odgovorio je na problemsko pitanje pred ostalim članovima te su imali malu diskusiju, odnosno mogli su si međusobno postavljati pitanja vezana uz problemsko pitanje i međusobno davati savjete. Tijekom diskutiranja o problemskom pitanju, studenti su razgovorom mogli doći do nekog novog pitanja koje im nije postavljeno te o njemu također mogli diskutirati. Razgovor u fokus-grupama bio je sniman uz suglasnost svih sudionika.

Problemsko pitanje glasilu je: „Zašto dolazi do problema u komunikaciji i što je zapravo komunikacija odnosno što nam ona predstavlja?” Potpitanja su mogla biti npr.: „Koji su to problemi u komunikaciji?”, „Zašto mi stvaraju problem u komunikaciji?”, „Kako prepoznati problem u komunikaciji?”, „S čime možemo povezati vlastiti problem u komunikaciji?”.

Tri su grupe došle do raznoraznih odgovora, no naravno neki su se odgovori i preklapali. Na pitanje „**Što je komunikacija?**” odgovorili su: *komunikacija je sve što vidimo, veza, odnos, povezanost preko osjetila, proces razmjene riječi, alat za sporazumijevanje, prenošenje i razmjena misli, ples između izražavanja i primanja misli i slično.*

Na pitanje o **problemima u komunikaciji** odgovorili su: *drugačija interpretacija, krivo razumijevanje, manjak suosjećanja, kriva interpretacija, manjak socijalnih vještina, veličina vokabulara, manjak razumijevanja, odbojnost prema ulaganju truda u komuniciranje, sukob mišljenja, neslušanje, umor, bol, manjak pažnje, ego, nesporazum, unutarnji i vanjski faktori, ljutnja, šum, strah od nerazumijevanja.*

Na pitanje o **vlastitim problemima i spoznajama u komunikaciji** odgovorili su: *Ne želim da veliki ugodni osjećaji budu samo na ekranu, Ne saznajemo ništa novo o drugima i sebi, nesigurnost o sebi, ne-pitanje nepoznatog, spoznaja terapijom i meditacijom, usamljenost i strah od neusklađenosti s drugom osobom, neshvaćenost, nepovezanost, isključenost.*

Zadatak upoznavanja komunikacijskih pojmova

Nakon fokus-grupa uslijedio je zadatak upoznavanja komunikacijskih pojmova: na listićima papira na kojima se nalazilo nekoliko različitih vrsta komunikacije svaki je student trebao za sebe povezati koje vrste najviše koristi, a koju najmanje. Oblici su komunikacije bili: verbalna, pisana, neverbalna, intrapersonalna, interpersonalna, telekomunikacija, vizualna komunikacija. Nakon zadatka sa studentima su prokomentirani odgovori i zaključak je bio da većina studenata koristi skoro sve od navedenih oblika komunikacije, a najmanje koristi onaj pisan rukom.

Likovni zadatak

Uslijedio je likovni zadatak: studenti su se vratili na problemsko pitanje i njihov je zadatak bio samostalno pomoću vizualnog materijala prikazati to pitanje odnosno problem ili osjećaje koje vežu uz taj problem, ako ga ne znaju točno odrediti. Prikaz je mogao biti figurativan ili apstraktan, odabir je bio na studentima. Trebali su koristiti boje i oblike na način kako su ih povezali s emocijama u zadatku koji su imali na početku. Ukoliko su za vrijeme rada osjetili da se ne slažu sa svim bojama i oblicima koje su povezali s emocijama, mogli su ih i promijeniti. Sami su birali tehniku akvarela ili pastela i format papira A4 ili A3. Za zadatak je bilo predviđeno 100 minuta, no neki studenti bili su gotovi i prije pa su mogli ranije nastaviti sa sljedećim zadatkom.

Završni dio

Nakon samostalnog likovnog zadatka uslijedio je završni dio u kojem su se studenti vratili u ranije fokus-grupe te su prokomentirali svoje radove. Studenti su prvo pokušali pogoditi što je prikazano na radu drugih studenata iz grupe te su nakon toga ponaosob objasnili što su napravili. I ovaj je razgovor bio sniman. Nastavak istraživanja uslijedio je za tjedan dana s istim sudionicima.

Druga radionica

Druga radionica odvijala se 30. 4. 2022. u istom prostoru kao i prva. Druga radionica bila je podijeljena na fokus-grupe, likovni zadatak i završnu analizu. Na početku radionice provjereno je jesu li studenti razmišljali o svojem radu s prethodne radionice i imaju li ideju kako bi riješili problemsko pitanje s prošle radionice.

Fokus-grupe

Potom su se studenti podijelili u fokus-grupe kao i na prethodnoj radionici i pokazali svoje vizualizacije postavljenih problema od prošlog puta. Zajedno su se prisjećali o čemu su pričali

na kraju prošle radionice i zapravo ponavljali ono na čemu su stali prošli put te si međusobno davali savjete kako riješiti svoje probleme u komunikaciji. Ovaj razgovor bio je sniman uz suglasnost svih sudionika.

Likovni zadatak

Nakon razgovora u fokus-grupama uslijedio je likovni zadatak druge radionice. Trebalo je prikazati rješenje za njihov problem koji su prikazali na prvoj radionici. Tehnika je mogla biti ista, ali nije morala biti ista kao i ona koju su koristili za prikaz problema.

Završna analiza

Nakon samostalnog rada podijelili su se u fokus-grupe i započeli završnu analizu s promatranjem radova ostalih iz grupe. Nakon toga pokušavali su prepoznati rješenje drugih prije nego što su jedni drugima rekli što je prikazano. Postavljali su razna pitanja o tome što je prikazano i je li to rješenje zapravo ono koje će im pomoći s problemom. I ovaj je razgovor bio sniman uz suglasnost svih sudionika.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

4.1. Upitnik

Mrežni upitnik bio je anonimn, od studenata se htjelo saznati opći kontekst njihovog života, s kojeg su fakulteta i kakav oblik komunikacije zahtijeva njihovo obrazovanje odnosno buduća struka, kakvu ulogu ima komunikacija u njihovom svakidašnjem životu te imaju li problema u komunikaciji s određenim skupinama ili uopće.

Slijede rezultati upitnika prema postavljenim pitanjima.

1. S kojeg fakulteta i smjera dolaziš?

Sedmero studenata bilo je s Fakulteta elektrotehnike i računarstva, smjerova Računarstvo i Elektrotehnika i Informacijska tehnologija, troje studenata bilo je s Akademije likovnih umjetnosti, Nastavnički smjer, i tri studentice s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, smjerova Anglistika, Povijest umjetnosti, Polonistika, Antropologija, Češki jezik književnost i Francuski jezik i književnost.

2. Imaš li problema u komunikaciji s vršnjacima, s profesorima ili sa svojim roditeljima?

53,8 % odnosno sedmero studenata odgovorilo je s *Ne*, a 46,2% odnosno šestero je odgovorilo s *Da*.

3. Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la s *Da*, je li riječ o svim skupinama ili samo jednoj i kojoj?

Odgovori (7):

- *Ne bih rekla da generalno imam problem u komunikaciji, ali ponekad možda. Povremeno, s obitelji. Vrlo rijetko i s vršnjacima.*

- *O svim.*

- *Problem je s nekim profesorima i nekim vršnjacima.*

- *Od svih najviše s vršnjacima.*

- *Riječ je o svim skupinama nažalost, ali u relativno umjerenim količinama.*

- *Zbog socijalne anksioznosti i problema sa samopouzdanjem mogu se mučiti s komunikacijom bez obzira na sugovornika, no konkretno imam drugačiji stil komunikacije od svojih roditelja (50–55 god), s profesorima mi je ponekad teško prenijeti pitanje kako želim ili sam pak pretiha. S vršnjacima uglavnom nemam problema, eventualno opet s glasnoćom.*

Sedmero studenata odgovorilo je na ovo pitanje s prethodno navedenim odgovorima. Troje studenata ima problem u komunikaciji sa svim dobnim skupinama, na svoj način. Dvoje je reklo da ima ponekad problem u komunikaciji s vršnjacima, jedan odgovor isključivo je s vršnjacima. Jedan je odgovor za problem u komunikaciji s profesorima i jedan s članovima obitelji. Po ovim odgovorima vidimo da, premda ne svi i ne jednako, studenti se nalaze u situacijama gdje dolazi do problema u komunikaciji s različitim dobnim skupinama.

4. Ako si odgovorio/la na drugo pitanje s *Da*, kako se nosiš s tim i radiš li na poboljšavanju svoje komunikacije i kako?

Svi odgovori na ovo pitanje potvrdili su da rade na poboljšanju svoje komunikacije, neki namjerno, neki ne, ali svi na neki način poboljšavaju svoju komunikaciju. Neki pokušavaju kroz razgovor s drugima, obitelji, bližnjima, stručnom osobom, kolegama s fakulteta dok neki pokušavaju samostalno sagledati svoju situaciju i problem i doći do rješenja pomoću samorefleksije i rasta samopouzdanja.

5. Smatraš li da je problem što nemaš dobru komunikaciju (ako nemaš), zašto da i zašto ne?

Odgovori na ovo pitanje mogli bi se podijeliti u tri kategorije: osobe koje *imaju* problema u komunikaciji, osobe koje *nemaju* problema i osobe koje su *između*. Pet je odgovora bilo za kategoriju osoba između, odnosno obrazloženja su bila da, ovisno o situaciji, imaju ili nemaju problema u komunikaciji. Neki imaju problem sa započinjanjem razgovora s novim osobama, dok s osobama koje već poznaju nemaju problema u komunikaciji, nekim je osobama teže komunicirati u većim skupinama, no u manjim nemaju problema. Tri su odgovora bila za kategoriju *Da*, imaju problem u komunikaciji, nekima je općenito teže uklopiti se u zajednicu dok nekima problem ostvaruje određena situacija ili osoba. Dva su odgovora bila za kategoriju *Ne*, naveli su da nemaju problem u komunikaciji, no da uvijek ima mjesta za napredak i da je lakše komunicirati pisanom komunikacijom zbog više vremena za odabir riječi.

6. Ako misliš da imaš problema u komunikaciji, zašto misliš da je tako?

Odgovori o razlogu problema u komunikaciji bili su raznoliki; neki imaju problem zbog nesporazuma ili sa strane govornika ili sa strane slušatelja i to radi načina komunikacije. Neki imaju problem zbog prethodnih iskustava koja su oblikovala njihovu komunikaciju na određeni način. Neki imaju govornih mana, neki ne povezuju najbolje ono što izgovaraju, neki imaju manjak samopouzdanja u novim situacijama, neki od djetinjstva nisu razvili komunikaciju s prijateljima, neki imaju problem pri započinjanju razgovora. Veće grupe ljudi i novi ljudi jesu problem te strah od emocionalnih reakcija druge osobe.

7. Znaš li odakle potječe problem u tvojoj komunikaciji? Ako da, odakle?

Neki od studenata nisu sigurni odakle potječe njihov problem u komunikaciji, no imaju neke pretpostavke, poput manjka samopouzdanja koji dolazi od odnosa s obitelji, umanjivanja vlastitih želja, iskustava u djetinjstvu. Ostali su naveli introvertnost, povučenost od rane dobi, paniku, negativna iskustva, anksioznost.

8. Kada si osvijestio/la da imaš problem u komunikaciji?

Osvještavanje problema u komunikaciji neki su doživjeli od stručne osobe za vrijeme studiranja, neki od profesora na fakultetu, neki u osnovnoj školi, neki u pubertetu, neki početkom srednje škole, neki krajem srednje škole.

9. Je li te problemi u komunikaciji sputavaju u svakidašnjem životu? Ako da, kako?

Odgovore na ovo pitanje možemo podijeliti u dvije kategorije: osobe koje problemi u komunikaciji *sputavaju* u svakidašnjem životu i osobe koje *ne sputavaju* takvi problemi. S *Ne* odgovorilo je sedmero studenata, a s *Da* četvero. Ispitanici koji su odgovorili s *Da* obrazložili su svoje odgovore kroz sljedeće razloge: nisko samopouzdanje, tjeskoba, anksioznost i duševni nemir, nervoza i izbjegavanje situacija koje zahtijevaju komunikaciju.

10. Što smatraš da je kvalitetna komunikacija i zašto?

Studenti su odgovorili sljedeće: kvalitetna komunikacija je biti jasan, specifičan, odlučan; shvaćati, tj. razumjeti što govoriš i što ti je rečeno; otvorenost i volja za uspostavljanjem odnosa; volja za razumijevanjem, volja za izražavanjem, volja za suradnjom; istovremeno poštivanje sebe, svoje istine i svojih granica, kao i druge osobe, njezine istine i njezinih granica; koncizno i jezgrovito formuliranje vlastitih misli koje vode prema značajno kvalitetnijoj izmjeni stavova, mišljenja i iskustava u razgovoru; otvorenost, iskrenost, opuštenost; usmjerenost naše potpune pažnje na sugovornika; komunikacija koja je direktna, otvorena, višestrana, uključiva i kontinuirana; jasno, samouvjereno i istinito iskazivanje svojih osjećaja; treba biti ljubazan, imati mogućnost iskrenosti izraza, ne osuđivati, kvalitetno razmjenjivati informacije i aktivno slušati.

11. Misliš li da je komunikacija važna u današnjem načinu življenja? Zašto da ili ne?

Svi su studenti na ovo pitanje odgovorili s *Da*, komunikacija je bitna u današnjem načinu življenja. Iz njihovih odgovora može se vidjeti da im je svima bitna komunikacija te svatko na svoj način objašnjava zašto. Na ovom pitanju neki od studenata su se raspisali i imaju vrlo zanimljive i bogate odgovore. Možemo vidjeti da je studentima bitna komunikacija u svijetu i u njihovoj okolini, bila ona verbalna i uživo ili pisana, preko komunikacijskih mreža. Razlozi koje navode zašto im je bitna komunikacija jesu sljedeći: što je komunikacija bolja, to je i psihičko stanje i atmosfera u društvu bolja; razvijanje novih odnosa, ideja; rast i razvitak kao osobe; povezanost preko društvenih mreža te ovisnost o komunikaciji; cilj komunikacije je pronalazak istine i dolazak do istinitih zaključaka; predstavljanje drugima i gradnja kontakata, socijalizacija; bitna je zbog današnjega načina življenja zbog vremena koje provodimo na društvenim mrežama; ljudi su socijalna bića; utječe na međuljudske odnose, atmosferu, rješavanje problema, samopouzdanje, uspješnost na radnom mjestu.

12. Misliš li da su se načini komunikacije promijenili u odnosu na načine komunikacije kad si bio/bila dijete?

Na ovo pitanje odgovori su podijeljeni u tri kategorije: ispitanike koji misle da se komunikacija *promijenila* od njihovog djetinjstva, ispitanike koji misle da *nije* i one koji su *između*, odnosno nisu odgovorili ni s *Da* ni s *Ne*. S *Da* je odgovorilo devetero studenata, *Ne* jedan odgovor, a *između* troje studenata. Studenti koji su odgovorili s *Da* obrazložili su svoje odgovore: dolazak socijalnih mreža i pojava interneta promijenili su način komuniciranja; više se pričalo uživo i družilo se vani; kao odrasli drugačije gledaju na komunikaciju pa tu isto dolazi do promjene. Odgovor *Ne* ističe da se promijenio medij, ali uspoređuje to s pisanom komunikacijom u povijesti i ističe da je to samo sredstvo. Kategorija *između* ističe da je došla promjena u mediju koja ima svoje prednosti i mane i da neki nemaju iskustva u komunikaciji pa im je teško procijeniti je li došlo do promjene.

13. S kojom dobnom skupinom ti je komunikacija najteža?

Odgovori (12):

- *Starijima cca 40–70. Ponekada s vršnjacima. Za sada s mladima čak i ne toliko, ali isto bih rekla da ovisi s kime i kojom skupinom (koliko provode vremena na internetskim „aparatura“, koliko su oni voljni komunikaciji/teški karakteri, itd...)*
- *Vjerojatno s 60–70.*
- *Zapravo, mislim da mogu normalno komunicirati sa svim dobnim skupinama.*
- *17 godina i ispod, 60 godina i više.*
- *S vršnjacima mojih roditelja.*
- *Teže mi je komunicirati sa 50+ jer često ili ne koriste digitalne tehnologije ili su dislocirani ili su se ograničili u kanalima kojima komuniciraju. Osim toga i tematski su dosta zahtjevni jer se stavljaju ispred ostalih radi godina iskustva i sl. što uvelike otežava komunikaciju.*
- *S maloljetnicima.*
- *Najviše s mladima moga uzrasta.*
- *Najteže mi je možda komunicirati s djecom jer zahtijevaju dosta pažnje.*
- *Nemam nužno dobnu skupinu koja mi je najteža, ali imam potrebu za što otvorenijom i direktnijom komunikacijom (ne računajući djecu u tu kategoriju, naravno).*
- *18–29 godina.*
- *U iskustvu s tinejdžerima i muškarcima od 40+ god. jer često unaprijed razvijem negativan stav.*

Dvanaest je studenata odgovorilo na ovo pitanje, odgovori su različiti, no najviše ih je odgovorilo da imaju problem u komunikaciji sa starijim ljudima, od 50 godina i starije.

14. S kojom dobnom skupinom ti je komunikacija najlakša?

Odgovori (13):

- *Za sada s određenim vršnjacima i mladima (naravno uvijek ovisi od osobe do osobe), možda i s određenim starijim skupinama. Generalno 10–30.*
- *20–50.*
- *S vršnjacima je nekako najlakše.*
- *20–30 godina.*
- *Mojom generacijom ili starijim ljudima.*
- *Najlakša mi je komunikacija s vršnjacima ili generacije 15–30 godina jer smo u sličnim situacijama, proživjeli smo slične situacije i jednostavnije se razumijemo. Također mi je lakše pričati s djecom jer su iskreni i direktni, tj. bez filtera koji nisu stvorili pa znam na čemu sam.*
- *S vršnjacima.*
- *S djecom.*
- *Najlakša mi je komunikacija s vršnjacima, profesorima, a i starijim ljudima od mene.*
- *Vjerojatno s djecom ili zrelijim sudionicima (najbitnija mi je slobodna i otvorena komunikacija bez obzira na dobnu skupinu).*
- *S vršnjacima.*
- *65+ godina.*
- *S odraslima od cca 20 do 30 god. (posebno ženama).*

Svi su studenti odgovorili na ovo pitanje raznoliko, no u prosjeku većini je najlakše komunicirati s vršnjacima.

15. Je li komunikacija bitna u tvom polju rada? Zašto da ili ne?

Svi su studenti na ovo pitanje odgovorili da im je *komunikacija bitna* za njihovu struku. Bitna im je zbog povratne informacije stoga je bitno dobro razumijevanje, zbog pedagoškog dijela struke treba biti dobra komunikacija, zbog umjetničkog dijela struke pri dijeljenju ideja te sama prezentacija rada, zbog razumijevanja klijenata, zbog dobrog završavanja projekata, zbog istraživanja i prevođenja, zbog komunikacije s kolegama, zbog rada s djecom i zbog timske komunikacije.

16. Kakav oblik komunikacije zahtijeva tvoja struka? (npr. radiš li s djecom ili s odraslima ili uopće s ljudima...)

Studenti u svojoj struci zahtijevaju sljedeće oblike komunikacije: dobra komunikacija sa svim skupinama bila usmena ili pisana; usmena komunikacija s djecom i mladima; komunikacija s kolegama i klijentima, usmena i pisana; komunikacija pomoću stručne terminologije. Struka

svih studenata najviše zahtijeva ili usmenu ili pisanu komunikaciju ili obje. Naravno svaka struka ima svoju terminologiju koju je potrebno znati, no najčešće kroz usmeni ili pisani oblik.

4.2. Radionice

Rezultati istraživanja obuhvaćaju prikaz studentskih radova za problem i rješenje, studentskih odgovora odnosno opisa vlastitih radova te formalne, semantičke i psihološke analize radova. Prikaz je oblikovan tako da su od svakog studenta ili studentice postavljeni radovi za problem i za rješenje, a ispod svakog je rada studentski opis te analiza autorice istraživanja koja se odnosi na radove.

Student 1

Problem:

Slika 1

Studentski odgovor: *htio sam prikazati komunikaciju da mi je svaka tuga jedna referentna točka koja ima drugačiju vanjsku percepciju i onda koje kombinacije dolaze međusobno u komunikaciju, kada iznenađenje i gađenje komuniciraju, koji su nusprodukti toga, da ono ima nekakav strah, ali da bude i nekakva sreća. Ideja je bila samo s različitim emocijama prikazati komunikaciju i kombinacije koje onda mogu izaći kao nusprodukt te komunikacije.*

Rješenje:

Slika 2

Studentski odgovor: *moj izlazak izražavanje – silueta čovjeka emocije stalno prolaze kroz čovjeka, ali onda s određenim vremenom dolazi do izražaja, pa sam prikazao da te emocije izlaze van i kasnije opet ulaze nazad i pomirio se s tim da to uđe u ciklus.*

Analiza djela:

Student je na svojem radu prikazao problem pomoću linija i boje kojima je stvorio različite oblike, forme i plohe koji su ispunili cijelu kompoziciju. Pomoću tih elemenata postigao je dinamičan ritam i toplo-hladne kontraste. Pojednim elementima koji se nalaze u kutovima rada i postavom ostalih elemenata, student je postigao kompoziciju koja je uravnotežena i odaje dojam simetričnosti. Student je također koristio šablonizirane oblike poput srca te linijskog obrublivanja elemenata. Koristio je oblik rozog srca za sreću, sivog kružića za tugu, sivog amorfne oblika za gađenje, plavog oblika vode za strah, žuto sunce za iznenađenje i crveni trokut za ljutnju. Upotrijebio je sve od tih likova i, kao što je objasnio u svojem odgovoru, tim elementima prikazao je sve te osjećaje jer u komunikaciji se susreće sa svima od njih. Na njegovoj kompoziciji koja prikazuje problem možemo zaključiti da svaki od osjećaja student veže za osjećaj tuge jer je oblik za tugu sveprisutan kao malo središte svih ostalih emocija. Po površini samog djela možemo zaključiti da prevladavaju osjećaji tuge i gađenja.

Na radu kojim je prikazao rješenje student je koristio linije i boje kako bi prikazao oblike i forme na svojem radu. Kompozicija nije toliko ispunjena elementima kao što je na radu za problem, no i dalje dolazi do privida simetrične kompozicije. Kompozicija je ritmično dinamična te je opet koristio toplo-hladni kontrast. Student je koristio šablonizirane oblike poput srca te linijskog obrublivanja elemenata. Također je koristio sve elemente svih emocija kao i na radu za problem, no drugačijom kompozicijom prikazao je ciklus ulaska i izlaska emocija kroz čovjeka. Iako koristi sve osnovne emocije, ne koristi ih u tolikoj mjeri kao na kompoziciji za problem. Svi su elementi prisutni manje, ali su prikazani većima. Za rješenje je student odvojio sve emocije jedne od drugih, osim što u središtu postavlja i nadovezuje emocije: strah, gađenje, ljutnju, tugu, iznenađenje i sreću. Po tome možemo zaključiti da pri rješenju student i dalje u komunikaciji prolazi kroz sve emocije, no ipak ih je malo „pročistio” i time dobio prividni mir i put ka rješenju.

Studentica 2

Problem:

Slika 3

Studentski odgovor: *moj glavni problem u komunikaciji, kao da pokušavam pričati duboko u vodi, u moru, kao da pokušavam govoriti, ali nikako te riječi ne mogu doprijeti do druge osobe, kao da sam u moru okružena raznim bićima i ona mogu nekako komunicirati, ali ja se gušim, postoji rizik utapanja, postoji izolirana forma, koja je okružena tim nekim deformiranim, neuspjelim valovima koji se izgube. Ponekad su polu-uspjehni, ponekad nešto postignu, ali se na neki način deformiraju kroz tu vodu, postaju slabašni dok zauvijek ne nestanu u dubini širokog prostora vode.*

Rješenje:

Slika 4

Studentski odgovor: *kontrast onom prvom radu, međuovisnost i povezanost više dijelova plohe – bića, ljudi događaji ili bilo što, oni su zajedno. Zelena povezanost, priroda kao ultimativni simbol povezanosti. Priroda je uzor kako se ponašati prema drugim stvarima, kako živjeti u svijetu gdje imaš odnose konstanto. Linije, spone, povezuju individualne dijelove. Imam otpor prema žutoj boji (jer smrdi). Boja sreće.*

Analiza djela:

Studentica je na svojem radu kojim je prikazala problem, pomoću plohe i boje stvorila razne apstraktne oblike koji čine kompoziciju. Koristila je tonove jedne boje, plave, kojima je onda određene dijelove rada istaknula. Na radu prevladava tamno-svijetli kontrast koji pomoću oblika stvara dinamičnu kompoziciju. Kompozicija je asimetrična. Koristila je plavu boju koju je povezala s tugom, no s obzirom da je oblike prikazala vrlo apstraktno i zbog vodene tehnike koju je koristila ti su se oblici pretaпали jedni preko drugih tako da se ne mogu najjasnije iščitati. Po usmjerenju i postavu tih oblika moglo bi se reći da je riječ o kombinaciji oblika koje je odabrala za tugu, sreću, gađenje i možda malo ljutnje. Prema oblicima i boji koje je studentica koristila za prikaz problema, možemo zaključiti da prevladava tuga s elementima sreće, gađenja i malo ljutnje.

Studentica je na svojem radu za rješenje koristila linije i plohe zelene i žute boje kojima je dobila oštre oblike. Tim je oblicima dobila dinamičnu i asimetričnu kompoziciju. Koristila je tamno-svijetle kontraste između boja te je unutar oblika ostavljala praznine boje papira koje daju još jedan ton. Koristila je žuto-zelenu boju koja joj je označavala sreću. Koristila je oštre oblike i linije koje je povezala s iznenađenjem i ljutnjom. Prema oblicima i bojama koje je studentica koristila na svojem radu za rješenje možemo zaključiti da u njezinom rješenju prevladava sreća s elementima iznenađenja i ljutnje.

Student 3

Problem:

Slika 5

Studentski odgovor: *Ideja je bila komunikacija, različiti elementi čovjeka koji su u početku bili intrinzični, čista žuta, plava, crvena, i onda one komuniciraju i susretanjem se miješaju, na papiru, bila je ideja da se miješaju osobnosti kako se susreću, time nastaju nove emocije.*

Rješenje:

Slika 6

Studentski odgovor: *Polazim od srži, ljubičasta djetelina pokrivena s plavom, ideja usamljenosti simbolizirana dubokom ljubičastom bojom na koju se polaže tamno plava koja je isto samoća ali lakše gradacije, kako se cvijet razvija, boje postaju sve lakše i svijetlije u smislu da su sretnije i postaju, kako vrijeme prolazi i kako se događa, proširenje svijesti. Boje postaju ne samo žuće zelenije u prirodi već i postaju divlje. Imaju novi oblik cik-cak, dinamičnije, energičnije, pokretljivije. Točke po svuda. U ćoškovima ljubičaste boje koja ubiti simbolizira da je samoća i dalje nužna, prisutna, ali ne za loše nego za bolje, treba biti sam.*

Analiza djela:

Student je na svojem radu kojim je prikazao problem koristio boju i plohu koje čine apstraktne oblike. Koristio je tople i hladne boje koje je preklapao jedne preko drugih čime je dobio dinamičnu i asimetričnu kompoziciju. Koristio je toplo-hladni kontrast primarnih boja koje su se onda u dodiru jedne s drugom miješale. Student je koristio boje koje je označio za sreću – žutu i malo plave, tugu – sivu, malo gađenja – zelenu, strah i ljutnju – crvenu za oboje. Kada pogledamo oblike, dosta su apstraktni i ne nalikuju onima koje je student odredio za određenu emociju. Po tome bi se moglo zaključiti da je student koristio boje koje je povezo s određenom emocijom, no oblike nije upotrebljavao na svojem radu za problem. Prema bojama koje je student koristio na radu možemo zaključiti da prevladava sreća u kombinaciji s ljutnjom i strahom, a zauzele su najveći dio površine rada. U problemu prikazuje i malu količinu tuge i jako malu količinu gađenja.

Student je na svojem radu, kojim je prikazao svoje rješenje, koristio figurativni oblik cvijeta, koji je oblikovao pomoću boje i plohe. Koristio je toplo-hladne kontraste i elemente oko cvijeta, koji je u središtu, a koji čine kompoziciju dinamičnom i simetričnom. Student je koristio zelenu koju je označio za emociju gađenja, malo narančaste koju je označio za iznenađenje, malo žute za sreću, te plavu i ljubičastu koju ne povezuje s osnovnim emocijama. Oblike koje je koristio i dalje nije povezo s oblicima koje je označio za osnovne emocije. Po bojama koje je student koristio možemo zaključiti da prevladava gađenje, malo iznenađenja i malo sreće. Većinu površine zauzimaju boje ljubičasta i tamno plava koje student u svojem obrazloženju rada povezuje sa samoćom.

Student 4

Problem:

Slika 7

Studenski odgovor: *Problem je u pretjeranom razmišljanju, taj spoj svih različitih emocija, ne znaš na čemu si i onda si zbog toga tužan, strah je tu jer ne znaš što se može izroditi iz toga, iznenađenje. Spoj zelene, plava i žuta izmjenjivanje iznenađenja i tuge gdje zapravo dolazi do gađenja, javlja se crvena i sve te neke boje koje prelaze je znak gađenja. Istovremeno ne bi trebao razmišljati o tome jer je bespotrebno, nije preveliki problem nego je banalna sitnica, ali i dalje te jako muči.*

Rješenje:

Slika 8

Studenski odgovor: *Donji dio vulkana – nakupljenost osjećaja, miješanje osjećaja, prelazak žute i plave u zelenu su saznanje problema, praznine su saznanje da trebam dati drugoj osobi pristup prema sebi kako bi ona razumjela mene. Sreća da razumije, dio rada, žuta je iznenađenje, ali tu je sreća riješenog problema, stvari su puno jasnije nego kad sam bio sam sa sobom u glavi. Saznanje i rješenje istovremeno. Komunikacija između te osobe i mene. Stvari su sada čiste.*

Analiza djela:

Student je na svojem radu za problem koristio linije, plohe i boje. Linijama i plohama postigao je različite apstraktne oblike koji daju asimetričnu i vrlo dinamičnu kompoziciju. Gustoća linija prevladava na desnoj strani dok se prema lijevoj strani razilazi i postaju rjeđe te prelaze u plohe. Tople boje koristio je za prvi sloj dok je hladne stavio naknadno na tople boje. Student je koristio boje koje je povezao sa srećom – žutu i narančastu, tugom – plavu, gađenjem – smečkasto sivu, strahom – crvenu, iznenađenjem – žutu i malo sive za ljutnju. Što se tiče oblika koje je koristio, dosta su apstraktni i nisu toliko povezani s emocijama, no ima elemenata oblika za iznenađenje, isprekidane kratke linije, a ostali se oblici međusobno povezuju i spajaju. Po količini određene boje na radu možemo zaključiti da prevladavaju tuga, sreća i strah, a u manjoj se količini pojavljuju ljutnja i gađenje. Iako ne bojom oblikom je dosta prisutna emocija iznenađenja.

Student je na svojem radu za rješenje koristio figurativni oblik vulkana u eksploziji. Prikazao ga je pomoću linija i ploha te toplih i hladnih boja. Koristio je toplo hladni kontrast koji je podijelio kompoziciju na dva simetrična dijela. Takvom podjelom i raspodjelom boja kompozicija je uravnotežena i dinamična. Na radu za rješenje student je više koristio boje koje je povezao s emocijama, dok oblike nije toliko vezao za emocije. Koristio je žutu i narančastu u gornjoj polovici rada, boje za sreću i iznenađenje. U donjoj polovici rada koristio je pretežito plavu, boju tuge, nešto zelene koju nije povezao s emocijom i malo crvenkaste za strah. Ako bismo rad čitali odozdo prema gore, kako vulkan prirodno funkcionira, možemo zaključiti da iz tuge i straha preko nepoznate emocije zelene boje pršte sreća i iznenađenje.

Studentica 5

Problem:

Slika 9

Studentski odgovor:

Polazište ja, malo sive kao nepoznati dio sebe, neodređen je, bijelo isto mogućnost promjene emocija, boje su različite emocije, glava je više onako definirana, jer sebe više znam, unatoč tome mi je glava u magli i imam svoje mušice, nije fokusirano, da ovo prikazuje komunikaciju s osobama i kako komunikacija mijenja mene i druge osobe, doživljaj je drukčiji. Unatoč tome što dolazi do komunikacije, druga osoba je za sebe, ali ima jasnije crte lica jer sam s njom u kontaktu i ona mi je jasnija nego druge figure na slici. Put je do prve osobe svijetao, ostali su ili mogući putovi ili putovi koji su prije bili, osoba s kojom sam možda bila u komunikaciji, ili nisam, ali još postoji mogućnost da dođe do te komunikacije. Te osobe koje su u mogućnosti komunikacije su dalje, i isto su u magli. Ove bliže imaju veći potencijal da sam s njima u kontaktu i sva ta komunikacija ima svoje putove, tamnije i jasnije, putovi koji postoje i koji ne postoje, osobe koje

Rješenje:

Slika 10

Studentski odgovor:

To sam ja, generalno moji osjećaji, moja ruka koja je ispružena prema osjećajima u želji za komunikacijom, druga ruka drži japanski tradicionalni fen kao lepezu, ja je držim zato što mi onda pomaže da si raščistim tu maglu koja idem prema ljudima. Zato ona ide oko njih i ja si čistim i put i pogled na druge ljude za čišću komunikaciju. To je zapravo rješenje, fen kojim ću konstanto paziti i čistiti maglu i put koji vodi do tih osoba, a fen je bijel jer je podsjećanje i moja želja za ostavljanjem praznog prostora da se razviju osjećaji, zvjezdice, da dođu do mene i do druge osobe. Rub je zeleno – sreća, plavo – spokoj, mir i roza – ugodno iznenađenje. Želja za spoznajom druge osobe i moje vlastito ostavljanje praznog prostora pomaže mi tu maglu, drži maglu od fena, to je rješenje za komunikaciju, fen, vidim ljude jasnije, naznaka prostrije, lepeza je rješenje.

znam da postoje, ali moji putovi se neće nikada spojiti s njihovim putem. Svi smo mi u magli, znamo se ali se ne znamo, svi smo svoji. U jednu ruku pokazuje moju percepciju boga, duhovnosti jer mi smo svi u istoj prostoriji i rijetko tko možda zna što je izvan te prostorije, ako smo duhovni znamo da postoji ta prostorija, i ta prostorija je jedina što je nama dopušteno da vidimo i da znamo da postoji.

Analiza djela:

Studentica je na svojem radu za problem koristila linije kojima je stvarala oblike i atmosferu rada. Koristila je sivu koja prevladava na većini kompozicije te joj daje hladnoću. Prikazala je figurativan prikaz ljudi koji su u prostoru, prikazani pomoću toplih i hladnih boja. Toplo-hladni kontrast napravila je kao odnos prostora koji je hladan i likova koji su toplo-hladni. Kompozicija je asimetrična i vrlo dinamična zbog oštih i ravnih poteza linija kojim je oblikovana. Na radu studentica je koristila oblike i boje pretežito tuge i ljutnje, sive vodoravne i okomite linije. Na manjim elementima koristila je boje za sreću – plavu i zelenu, te ružičastu i ljubičastu za iznenađenje i malo žute za gađenje. Za oblike je odabrala figurativni prikaz ljudi u prostoru tako da osim linija za tugu i ljutnju ostale je emocije prikazala kroz boje. Po bojama i oblicima na radu možemo zaključiti da je riječ pretežito u tuzi i ljutnji kroz koje prolaze mali elementi sreće, iznenađenja i gađenja.

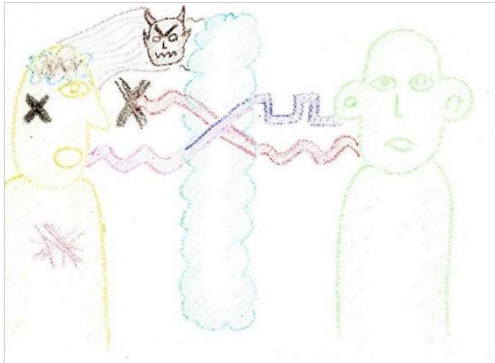
Na svojem radu za rješenje studentica je opet koristila liniju za prikaz, no na ovom je radu koristila više zaobljenih linija koje daju drugačiju dinamiku u odnosu na prošli rad gdje su bile ravne i oštre. Boje na radu su ostale iste, siva i dalje prevladava, no motiv se promijenio, prikazala je ruke i lica prema kojima ruke idu, prikazane pomoću toplih i hladnih boja. Opet se pojavljuje toplo-hladni kontrast između likova i pozadine. Na radu je studentica opet koristila pretežito sivu boju, ali u drugačijim, kružnim oblicima, oblicima iznenađenja. Također je odabrala figurativni prikaz koji je onda poduprla bojama sreće – plavom i zelenom, gađenja – žutom i ružičastom te ljubičastom za iznenađenje. Možemo primijetiti da siva boja tuge i ljutnje prelazi u elemente iznenađenja koji su opet na većoj površini rada. No figurativni oblici ispunjeni su bojama sreće,

gađenja i iznenađenja koji su intenzivniji i dominantniji od ljutnje i tuge, koje predstavlja siva boja. Iako su ti elementi u manjini, jako su intenzivni u odnosu na ostatak koji je u većini – tuga i ljutnja. S obzirom na to, mogli bismo reći da su uz veliku količinu tuge i ljutnje, u manjim količinama, ali intenzivnim, prisutni sreća, iznenađenje i gađenje.

Student 6

Problem:

Slika 11

Studenski odgovor:

Opisao sam neke probleme koje sam naveo, iz moje perspektive, nešto ćemo reći, ali kroz neki kanal ili zid koji će se promijeniti u neki drugi oblik komunikacije koji će čuti druga osoba. No, možda ako oni nešto kažu, odbijemo da slušamo jer iz nekog razloga ili smo ljuti ili smo tužni ili preplašeni i to uzrokuje da vidimo drugu osobu kroz drugo svjetlo, kroz negativne emocije prema njima i to će još dalje pojačati neslušanje ili se nećemo moći izraziti kako želimo i tako ide u krug. Onda više iz perspektive ove druge osobe, ona je, zelena je shvaćena kao da oni savršeno komuniciraju, njihovo se ne mijenja, a mi ne slušamo. Oni će čuti ovo što mi kažemo, ali opet neće biti razumljivo jer smo mi promijenili to da govorimo nešto prvo, a zapravo govorimo nešto drugo. Teškoća u artikuliranju ideja i osjećaja rješava se govorenjem istine, što sam

Rješenje:

Slika 12

Studenski odgovor:

Nesigurnost u sebe je u tome da se usmjerimo prema ljubavi. To je na radu predstavljeno izlaskom negativnih emocija iz uma. One se postepeno smanjuju i nestaju, a kroz ljubav se transformiraju u nešto dobro. Za sve te emocije ćemo kroz ljubav prvo shvatiti kako su one samo različiti oblici straha i zabrinutosti, a onda kako u stvarnosti nema razloga ni za strah ni za brigu. Rješenje za negativne emocije nije da ih zakopamo duboko u sebe, gdje će samo rasti dok ne eksplodiraju, već upravo u tome da ih si osvijestimo i kroz ljubav transformiramo.

predstavio dugom, jer je istina u nekom smislu svjetlost koja predstavlja stvarnost.

Ovime ćemo spoznati ljubav prema sebi, što će riješiti zamagljenje uma i preveliku fokusiranost na sebe, te ljubav prema drugima, čime će nam biti drago uistinu slušati drugoga. Zvijezde predstavljaju nešto novo, neko iznenađenje u tom govoru, jer su ideje koje su bile zarobljene u umu bile bez forme, a govorom su dobile stvaran oblik i napokon se možemo s njima suočiti. Note predstavljaju muzikalnost istinitog govora, kako on često teče spontano i kako je često ugodan. Konstantnim vježbanjem govorenja istine (bilo to stvarno govoreći ili u nekom drugom obliku, npr. pisanjem) povećat će nam se artikuliranost i mogućnost iskazivanja ideja i osjećaja.

Oba rješenja, ljubav i istina, ne mogu postojati jedno bez drugog. Istina bez ljubavi može povrijediti, dok ljubav bez usmjerenosti na istinu postaje iskvarena. Moja rješenja su apstraktna, ali sam iskazao ono u što stvarno vjerujem. Problem nastaje u primjenjivanju ovih apstraktnih rješenja na konkretne situacije, ali i to s vježbom i trudom postaje lakše.

Analiza djela:

Student je koristio linije i boje kako bi prikazao svoj rad za problem. Koristio je figurativne, stilizirane likove ljudi u komunikaciji. Postavom likova u kadar postigao je prividno simetričnu i statičnu kompoziciju. Kontrast u boji ujedno je i kontrast između likova, toplo-hladan, no svijetlih tonova s obrubom linijom likova. Koristio je boje za sreću – zelenu, za tugu – plavu, za gađenje – smeđu, za strah – sivu i za ljutnju – crvenu. Koristio je i oblike za tugu – oblik oblaka, za ljutnju – višekratna zvijezda, strah – „cik-cak” linija. Jedini oblik i boja koje nije koristio jesu žuta i petokraka zvijezda za iznenađenje. Prikazao je figurativan prikaz, s lijeve je strane čovjek narančaste boje koji na prsima ima boju i oblik ljutnje, a u glavi su mu boja i oblik straha, tuge i malo ljutnje. Taj lik ima „x” kod uha. Između tog lika i lika nasuprot nalazi se veliki oblik za tugu, u boji tuge, plavoj. Lik na desnoj strani kompozicije zelen je, što je boja sreće. Između su još neke boje i oblici koje nisu povezane s osnovnim emocijama, ali izgledaju kao linije razgovora i na kraju linije razgovora zelene osobe, koja je crvene boje, ljutnja, nalazi se „x”, isti kao onaj koji narančasta osoba ima na mjestu uha. Postoje dvije osobe, jedna je zelena, sretna, druga je narančasta i osjeća ljutnju iznutra, a u glavi je tužna, boji se i pomalo ljuta. Između njih je velika tuga i linija razgovora koja ne dolazi do narančaste osobe, to možemo zaključiti po znaku „x”. Zbog tog „x” možemo zaključiti da je narančasta osoba ljuta i tužna jer ne čuje što joj zelena osoba govori.

Student je u svojem radu za rješenje koristio linije kako bi prikazao figurativni prikaz čovjeka. Prikaz je linijski s toplim i hladnim bojama, toplo-hladni kontrast. Postigao je dinamiku različitim bojama koje je poslagao jednu do druge. Koristio je i različite simbole kojima je postigao uzastopni ritam. U načinu prikaza koristio je stilizaciju. Student radi figurativan prikaz samo što je sada jedna osoba prikazana zelenom bojom, bojom sreće. Toj osobi u glavi pojavljuju se boje i oblici za ljutnju, strah, tugu i gađenje. Njemu iz usta izlaze boje za tugu, sreću, iznenađenje i ljutnju i još dvije boje koje nije povezao s emocijama, tamno plava i narančasta. Na tim bojama koje su prikazane kao linija duginih boja javljaju se elementi iznenađenja, žute petokrake zvijezde te elementi malih nota. Iznad duge nalazi se srce s bojom ljutnje i bojom koja nije povezana s emocijama, ružičasta, a iz srca izlaze žute zrake, boje iznenađenja. Na rješenju imamo zelenu osobu, koja je sretna izvana, dok unutra osjeća ljutnju, strah, tugu i gađenje. No, s obzirom na to da iz usta te osobe izlaze također razne emocije, mogli bismo reći da iako osjeća razne emocije u glavi, ako izrazi te emocije kroz komunikaciju, onda će ta komunikacija biti bolja, odnosno neće biti samo ljuta ili tužna nego će s vremenom postati sretna.

Radi tehničkih poteškoća, došlo je do gubljenja podataka snimljenih razgovora fokusgrupe sljedećih studenta. Neki od studenata iz ove grupe sudjelovali su mrežno.

Studentica 7

Problem:

Slika 13

Rješenje:

Slika 14

Analiza djela:

Studentica se koristila linijama, plohami i bojama za prikaz svojeg problema. Postavila je svoju kompoziciju centralno i radijalno. U središte je postavila žuto ispunjeni krug iz kojeg se onda radijalno šire crvene linije. Oko žutog kruga i između crvenih linija postavila je tamnu i kasnije svijetlu zelenu te je rubove i kraj kompozicije zatvorila s grafitnom olovkom, odnosno sivom bojom. Postigla je toplo-hladni i komplementarni kontrast bojama, dinamiku linijama i prelaženjem boja jednom preko druge. Kompozicija je uravnotežena samim postavom elemenata kružno te je postignuta harmonija među odnosima i postavom boja u kompoziciju.

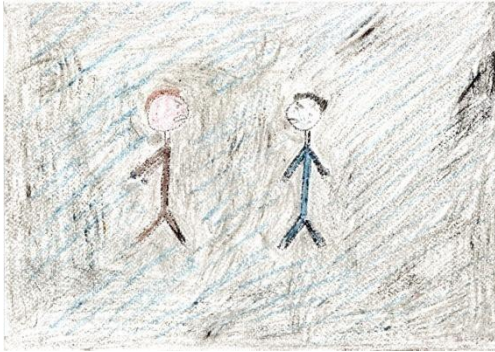
Na radu za rješenje studentica je kompoziciju oblikovala linijama i bojama. Postigla je toplo-hladni kontrast te dinamiku kružnim pokretima linija. Kružnim pokretima i oblicima postigla je i brz ritam, a ravnoteža je postignuta toplo-hladnim kontrastom. Dominacija rada postignuta je na donjem dijelu slike gdje je studentica postavila još dodatnih boja koje se ističu u odnosu na ostatak kompozicije koji je dvobojan. Koristila je boju i oblik za sreću – žutu i oblo, prožeto bojom za tugu – zelenom i oblim, s malim dijelom boje za ljutnju – crvenom, oblik za iznenađenje – ispupčeno i crnu boju za strah. Na radu prevladavaju sreća i tuga koji su međusobno isprepleteni.

Studentica je koristila boju i oblik za sreću – žutu i oblo, za tugu – tamnozelenu, oblo i udubljeno, za gađenje – ljubičastu i maslinastozelenu, ispupčeno i grubo, za strah – crnu i oštro, i za ljutnju – crvenu i ispupčeno/oštro. Nije koristila element za iznenađenje – tamnoljubičastu i oblo i ispupčeno. Po samom postavu kompozicije oblika i boja mogli bismo reći da je u središtu sreća i da je sve okrenuto prema sreći. Ali, oko te se sreće povila tuga i gađenje kroz koje dolazi ljutnja i strah. Možda da bismo došli do sreće trebamo se riješiti ostalih emocija koje nam ne daju da dođemo do središta, do sreće.

No, iako su oni na većoj površini rada, pogled nas automatski vuče na dio u donjoj polovici gdje imamo elemente ljutnje i straha. Bez obzira na to što su ljutnja i strah manje zastupljeni, oni su intenzivniji i lakše uočljivi od sreće i tuge.

Student 8

Problem:

Slika 15

Rješenje:

Slika 16

Analiza djela:

Student je na svojem radu za prikazivanje problema koristio liniju i boju. Prikaz je figurativan, dvije osobe koje izgledaju kao da su u diskusiji i linijski gusto nacrtana pozadina koja ispunjava cijelu pozadinu. Iako su likovi sami po sebi statični osim njihovih izraza lica, sama pozadina daje vibrantnu dinamiku cijeloj kompoziciji. Odaje dojam simetrije jer imamo samo dva lika jedan nasuprot drugom koji čine cijelu kompoziciju. Sam je prikaz likova stiliziran, prikazani su kao *stick-mani*. Boje su pretežito hladne s malim elementom crvene na licu jednog od likova. Koristio je sivu boju za tugu, smeđu za gađenje, plavu za strah i crvenu za ljutnju. Cijela je pozadina prožeta tugom i strahom. Jedan je od likova ljut, crven je u licu, a tijelo mu je prožeto gađenjem smeđe boje, dok se drugi lik boji, tijelo mu je plavo i ima suze plave boje na licu.

Na radu za rješenje student je koristio liniju i boju kako bi postigao plohe. Postigao je toplo-hladni kontrast između pozadine i lika i između lika i kružnog oblika na liku. Prikaz je figurativan, portret osobe koja govori, a u glavi joj se u obliku kružnica u toplim bojama razvijaju informacije. Postav je lika statičan, ali pozadina daje određenu dinamiku zbog linijskih poteza. Ravnoteža je postignuta toplo-hladnim kontrastom između lika i pozadine, a sam lik, glava u profilu, dominira kompozicijom. Na radu prevladava žuta u pozadini za sreću dok je lik tužan, sive boje. No, unutar njegove glave pojavljuje se sreća – žuta, i ljutnja – crvena do koje dolazi preko narančaste i prelazi u ružičastu, boju koju ne povezuje s emocijama. Prikazani lik ima sreću u središtu svoje glave, ali da bi ta sreća izašla, mora proći kroz ljutnju odnosno određeni proces.

Student je problem prikazao kroz komunikaciju dvaju likova čija komunikacija nije najuspješnija što možemo zaključiti po tome što je jedan od njih ljut i gadi mu se drugi lik koji se boji prvog lika. A po pozadini možemo zaključiti da je cijela ta situacija za studenta tužna i strašna.

Pozadina je žuta, simbol sreće što je student zapisao da: *označava vedru atmosferu ispunjenu razumijevanjem, što je posljedica procesa koji se odvija u glavi.*

Studentica 9

Problem:

Slika 17

Analiza djela:

Studentica je na radu za problem koristila linije, plohe i boje. Postigla je toplo hladni kontrast između sive i crvene i žute, dinamiku s isprekidanom linijom, asimetričnu kompoziciju, sve je pomaknuto na desnu stranu. Kompozicija nije uravnotežena zbog praznine na lijevoj strani koja prelazi u slabu žutu boju te je cijelo težište na desnom dijelu kompozicije. Na cijelom radu koristila je malo crvene i žute te crnu koja se vodom pretvorila u blijedu sivu. Prikaz je apstraktan. Studentica je koristila žutu boju za sreću koju je postavila u središte kompozicije. Za strah je koristila sivu, koja s desne strane „grli” žutu i crvenu koja je predstavljala ljutnju. Crne linije nije povezala s određenom emocijom,

Rješenje:

Slika 18

Na radu za rješenje došlo je do velike promjene u odnosu na rad koji prikazuje problem. Kompozicija kao da je podijeljena u više dijelova, koristila je puno više boja, a linijom je dobivala plohe. Kontrast je postigla u boji i njenom intenzitetu. Kompozicija je vrlo dinamična zbog samih poteza, jačine boje te same podjele na više dijelova. Kompozicija je asimetrična i pomalo neuravnotežena. Raspršena je na više dijelova i sam je prikaz figurativan. S lijeve je strane neki predmet koji izgleda kao ključ, u sredini je stablo, dio lica i lokot. Lokot se onda veže za treći dio kompozicije koji je najdinamičniji i najintenzivniji, na njemu je brod na moru sa sunčanim nebom i zelenom pticom koja nosi nešto crveno i izlazi iz lica. Na dnu tog dijela prikazan je morski život životinja.

koje je prožela kroz sve emocije, odnosno kroz žutu, crvenu i sivu. Iako sam prikaz nije figurativan, studentica je koristila boje povezane s emocijama, ali nije nužno povezala i njihove oblike. Studentica je na radu stavila žutu za sreću na veći dio formata, no onda ju je prekrila djelomično s crvenom bojom za ljutnju i sivom za strah. Po tome bismo mogli reći da iako prevladava sreća ili je možda želja da prevladava sreća, javlja se ljutnja koju zajedno sa srećom prekriva strah i ne da im da dođu na vidjelo.

Na radu za rješenje, studentica je koristila žutu za sreću, sivkasto-ljubičastu za tugu, zelenu za gađenje, sivu za strah, narančastu za iznenađenje i crvenu za ljutnju. S obzirom na to da je rad većinom figurativan, nije nužno koristila oblike i boje zajedno s određenom emocijom. Na radu za rješenje prisutne su sve emocije, oblikovane u figurativni prikaz, po tome možemo zaključivati prema bojama. S lijeve je strane plava s malo ljubičaste gdje je ključ, što bi mogla biti tuga. Nakon toga dolazi stablo sa zelenom krošnjom, lice i lokot zaokružen zelenom bojom, gađenjem. Lokot vodi do životinjskog morskog svijeta gdje su zelena za gađenje, crvena za ljutnju, narančasta za iznenađenje, ljubičasta za tugu, siva za strah i smeđa koja nije označena kao emocija. Životinjski svijet vodi do površine mora koje je plavo, neka varijacija tuge, na kojem je brod i na kraju žuto nebo koje je sreća, ali u toj je sreći zelena pticu – gađenje, koja nosi nešto crveno, odnosno ljutnju. Po tim svim motivima i bojama možemo zaključiti da je rješenje do sreće dugi put prolaska kroz sve ostale emocije.

Studentica 10

Problem:

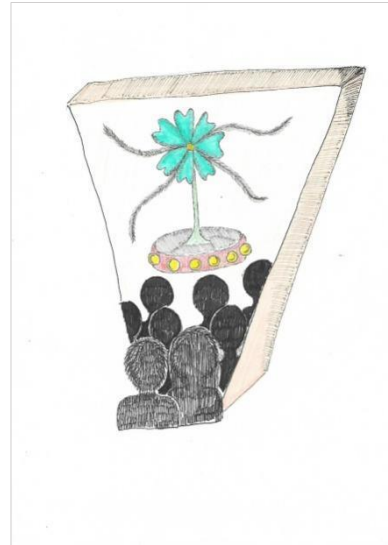

Slika 19

Analiza djela:

Studentica je na radu za problem koristila liniju i boju kako bi postigla plohu. Postigla je svijetlo-tamni kontrast između crne i bež koja je skoro bijela te je sama po sebi kontrast zelenoj. Kompozicija je postavljena vrlo statično, ali način obrade isprekidanim linijama vrlo je dinamičan. Ravnoteža je postignuta dijelom koji je oblikovan isprekidanim linijama i tehnički je dinamičan, nasuprot dijelu koji je oblikovan bojom i odaje drugačiju plošnost od prvog dijela. Studentica je odabrala figurativni prikaz osoba koje su gledatelju okrenute s leđa i koji gledaju u neko ženskoliko biće koje je na pozornici. To biće stoji na kružnom obliku crvenih bočnih stranica sa žutim kružnim dijelovima, a iz glave kao da mu rastu dva velika pera.

Rješenje:

Slika 20

Na svojem radu za rješenje studentica je koristila i dalje liniju i boju kako bi oblikovala svoj rad. Postignut je tamno-svijetli kontrast između crnih likova i svijetle pozadine. Scena je statična no opet ima element dinamičnog oblikovanja isprekidanih linija. Ritam je postignut u nizanju likova u planove. Prikaz je opet figurativan i kao da se nastavlja na problem. Trokutasti oblik u koji je postavljena scena okrenut je za 180 stupnjeva. I dalje su prisutni ljudi koji su gledatelju okrenuti s leđa, no postavljeni su malo skupljenije nego na problemu. Oni gledaju sada prema „pozornici” gdje je opet kružni crveni oblik sa žutim kružnim dijelovima samo što je na njemu stabljika i cvijet na vrhu iz kojega rastu četiri duga pera kakva je imalo biće u problemu.

Cijela je scena smještena u trokutasti oblik koji je prikazan djelomično u perspektivi kako bi se dobio dojam prostora zelene boje. Studentica je koristila zelenu boju za gađenje, crvenu za ljutnju, sivu za strah i žutu, crnu i bež koje nije povezala s emocijama. Što se tiče oblika koristila je kombinaciju gađenja i iznenađenja za oblikovanje prostora u kojemu je postavila scenu. Ostali su oblici figurativni i nevezani za emocije. Na radu prevladava strah i gađenje i mali element ljutnje. Moglo bi se reći da su likovi koji gledaju u biće na pozornici u strahu, i sami im je lik strašan i pomalo gadan jer ima i elemenata zelene. No, lik stoji na crvenom dijelu što bi moglo značiti da gledatelje zapravo ljuti strah i gađenje, ali ipak prevladavaju strah i gađenje koje zapravo kao da drži cijelu scenu.

Bočne su stranice prostora narančaste. Studentica je koristila kao boju za iznenađenje narančastu, tirkiznu za tugu, crvenu za ljutnju, sivu za strah te žutu, crnu i bež koje nije povezala s emocijama. Prisutan je isti oblik odnosno kombinacija oblika za gađenje i iznenađenje kako bi prikazala prostor u kojemu je scena. Ostali su oblici figurativni i nevezani za emocije. Na radu dolazi do iznenađenja, a gađenje skoro u potpunosti nestaje. Dolazi do malog elementa tuge na cvijetu i gledatelji su i dalje u strahu, ali manje nego u problemu. Moglo bi se reći da iznenađenje prevladava jer je ono kao neki okvir koji drži cijelu scenu i najintenzivnije je boje.

5. RASPRAVA

Rezultatima istraživanja i teorijskim dijelom odgovoreno je na sva istraživačka pitanja. Na prvo pitanje (*Imaju li studenti problema u izražavanju vlastitih misli, stavova i vrijednosti, bilo verbalnom ili neverbalnom komunikacijom?*) odgovaralo se verbalno, u fokus-grupama na prvoj radionici i pismeno, kroz anketni, anonimni upitnik o komunikaciji na početku istraživanja. U anketnom upitniku 46,2 %, odnosno šestero studenata odgovorilo je da ima problema s komunikacijom, odnosno s izražavanjem vlastitih misli, stavova i vrijednosti, a 53,8 %, odnosno sedmero studenata odgovorilo je da nema problema s komunikacijom, odnosno izražavanjem vlastitih misli, stavova i vrijednosti. Studenti koji su odgovorili da imaju problema u komunikaciji odgovorili su da neki imaju problema sa svim dobnim skupinama, neki samo s vršnjacima. Studenti koji su odgovorili da imaju problema u komunikaciji također su odgovorili da rade na poboljšanju svojih komunikacijskih vještina, kroz razgovor s drugima, obitelji, bližnjima, stručnom osobom, kolegama s fakulteta, a neki samostalno kroz samorefleksiju. Za probleme u komunikaciji s drugima naveli su odgovore poput: teže uklapanje u grupne razgovore, problematična određena situacija ili osoba. Razlozi zašto studenti smatraju da imaju problema u komunikaciji jesu: nesporazum zbog načina komunikacije, prethodna iskustva, govorne mane, nepovezivanje, manjak samopouzdanja, nove situacije, veće grupe ljudi. Odakle potječu problemi u komunikaciji kod studenata obrazložili su kroz odgovore poput: manjak samopouzdanja, odnos s obitelji, umanjivanje vlastitih želja, iskustva u djetinjstvu, introvertnost, panika, negativna iskustva, anksioznost. Studenti su osvijestili svoj problem u komunikaciji u osnovnoj školi, u pubertetu, u srednjoj školi i na fakultetu. Neke od studenata problemi u komunikaciji sputavaju u svakodnevnom životu kroz nisko samopouzdanje, tjeskobu, anksioznost, duševni nemir, nervozu i izbjegavanje komunikacije. Za kvalitetnu komunikaciju napisali su sljedeće: kvalitetna komunikacija je biti jasan, specifičan, odlučan; shvaćati, tj. razumjeti što govoriš i što ti je rečeno; otvorenost i volja za uspostavljanjem odnosa; volja za razumijevanjem, volja za izražavanjem, volja za suradnjom; istovremeno poštivanje sebe, svoje istine i svojih granica, kao i druge osobe, njezine istine i njezinih granica; koncizno i jezgrovito formuliranje vlastitih misli koje vode prema značajno kvalitetnijoj izmjeni stavova, mišljenja i iskustava u razgovoru; otvorenost, iskrenost, opuštenost; usmjeravanje naše potpune pažnje na sugovornika; komunikacija koja je direktna, otvorena, višestrana, uključiva i kontinuirana; jasno, samouvjerenost i istinito iskazivanje svojih osjećaja; treba biti ljubazan, imati mogućnost iskrenosti izraza, ne osuđivati, kvalitetno razmjenjivati informacije i aktivno slušati. Razlozi

zašto smatraju da je komunikacija važna u današnjem načinu življenja jesu: uspješnost na radnom mjestu, bolji međuljudski odnosi, socijalnost ljudskih bića, zbog vremena provedenog na društvenim mrežama. Studenti imaju problema u komunikaciji najviše s osobama starijim od 50 godina, a najlakša je komunikacija u prosjeku s vršnjacima. U fokus-grupama na prvoj radionici o vlastitim problemima u komunikaciji i njezinoj spoznaji studenti su odgovorili: *Ne želim da veliki ugodni osjećaji budu samo na ekranu, ne saznajemo ništa novo o drugima i sebi, nesigurnost o sebi, ne-pitanje nepoznatog, spoznaja terapijom, meditacijom, usamljenost i strah od neusklađenosti s drugom osobom, neshvaćenost, nepovezanost, isključenost.*

Pomoću mrežnog upitnika dobiven je vrlo dobar uvid u to koliko studenti imaju ili nemaju problema u komunikaciji te kako rješavaju te probleme.

Na drugo pitanje (*Jesu li studenti zbog manjka komunikacije odabrali baš određeni fakultet, odnosno određenu struku, kako bi tako naučili bolje komunicirati?*) odgovoreno je u anketnom upitniku u zadnja dva pitanja: „Je li komunikacija bitna u tvom polju rada i zašto?” i „Kakav oblik komunikacije zahtjeva tvoja struka?”. Na pitanje komunikacije u polju rada svi su studenti odgovorili da im je komunikacija bitna. Bitna je zbog povratne informacije, dobrog razumijevanja, zbog pedagoškog dijela struke i rada s djecom, radi boljeg razumijevanja klijenata i kolega, zbog istraživanja i prevođenja. A na drugo pitanje koja se vrsta komunikacije najviše koristi u njihovoj struci odgovorili su pismena ili usmena komunikacija ili obje. Na samo pitanje *jesu li studenti zbog manjka komunikacije odabrali baš određeni fakultet i određenu struku*, nisu direktno odgovorili, odnosno nije im na taj način pitanje ni bilo postavljeno.

Iako nije dobiven doslovni odgovor na navedeno pitanje, studenti su svojim odgovorima pokazali da im je u struci komunikacija vrlo bitna.

Na treće pitanje (*Je li studentima način komunikacije određen odgojem ili do njega trebaju doći učenjem i primjenom različitih metoda?*) odgovoreno je u teorijskom dijelu u poglavlju *Jesu li komunikacijske vještine urođene ili naučene*. Literaturom je potkrijepljeno da su ljudska bića socijalna i da im je urođen kontakt i komunikacija određenog oblika s drugim ljudima, no komunikacijske vještine moraju učiti i vježbati.

U knjizi *Human Communication* autora S. L. Tubbs i S. Moss navodi se: *Iako u samom početku to nije govorna interakcija, postepeno preko pogleda i grimasa, pokreta i glasova s majkom, prelazi u verbalnu komunikaciju*. A u knjizi K. K. Reardon stoji: *Interpersonalna komunikacijska kompetencija nije nešto sa čime se ljudi rađaju. To je svojstvo koje se može*

razviti i poboljšati. Literatura potvrđuje da iako interpersonalna komunikacija nije urođena, od najranijih dana djeca pokušavaju komunicirati s okolinom i time potvrđuje da su ljudi vrlo socijalna bića.

I na četvrto pitanje (*Je li studentima lakše izraziti se pomoću vizualnog posrednika, neverbalnom komunikacijom?*) odgovoreno je kroz studentske radove na radionicama u poglavlju *Rezultati istraživanja*. Svi su studenti uspjeli na određeni način prikazati neki svoj problem u komunikaciji i rješenje tog problema pomoću vizualnog posrednika, odnosno kroz crtež ili sliku. S obzirom na to da većina studenata nije bila s Akademije likovnih umjetnosti, prema njihovim odgovorima može se zaključiti da inače ne rješavaju svoje probleme kroz vizualnu komunikaciju. Međutim, ako bi to počeli svjesno i samostalno prakticirati, možda bi im i vizualna komunikacija bila lakša od verbalne. Studenti koji su bili s Akademije likovnih umjetnosti koriste vizualnu komunikaciju svaki dan na svjestan ili nesvjestan način, kroz svoje se radove izražavaju. Ostalim studentima, iako ne koriste vizualnu komunikaciju na taj način, prema povratnim informacijama koje su dobivene od njih, većini je taj pristup bio zanimljiv i voljeli bi ga još razvijati u budućnosti.

Upoznavanjem studenata, ali i drugih skupina, s izražavanjem pomoću vizualnog posrednika, moglo bi doći do potpunije komunikacije i rješavanja problema kroz likovnu umjetnost.

6. ZAKLJUČAK

Studenti treće godine preddiplomskog studija Akademije likovnih umjetnosti, Fakulteta elektrotehnike i računarstva i Filozofskog fakulteta u Zagrebu u početku istraživanja nisu znali za što se točno prijavljuju i što se od njih očekuje. Kroz dvije radionice uživo te mrežni upitnik studenti su osvijestili da se mogu izražavati i pomoću vizualnog posrednika te su razgovorom u fokus-grupama utvrdili međusobno učinak svojih radova na njih i njihovu komunikaciju. Na kraju su otišli s većim saznanjem o sebi samima te o mogućnostima izražavanja svojih vrijednosti i stavova na drugačiji, vizualni način. Vjerojatnost da će se samostalno početi izražavati pomoću vizualnog posrednika malena je, no nakon ovog iskustva i radionice imaju još jednu opciju izražavanja i komuniciranja te istraživanja samih sebe.

Ovo istraživanje bilo je samo početak nečeg većeg što bi dalje trebalo opsežnije istraživati. U produbljivanju tog istraživanja trebalo bi povećati broj radionica te im pristupiti interdisciplinarno i uključiti neke druge struke u radionički proces, npr. psihologa.

Time bi razgovor i analiza radova tijekom radionica dobili novu dimenziju, a studenti bi sami sebi nakon istraživanja mogli analizirati radove te vizualnim posrednikom i sami početi više komunicirati kroz vizualnu umjetnost. S osobnog stajališta ista je tema obrađena u diplomskom radu iz kiparstva gdje je iskorišten terapijski učinak umjetnosti u osobnom razvoju autorice i rješavanju problema pomoću vizualnog posrednika.

LITERATURA

Bohm, D. (2009). *O dijalogu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Neil, S. (1994). *Neverbalna komunikacija u razredu*. Zagreb: EDUCA.

Reardon, K. K. (1998). *Interpersonalna komunikacija gdje se misli susreću*. Zagreb: Alinea.

Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veblecommerce.

Tubbs, S. L. i Moss, S. (1994). *Human Communication*. New York: International Editions, Seventh Edition.

Hrvatska enciklopedija <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64994> (posjećeno 26. 4. 2023.)

Jensen, E. (2001) *Arts with the Brain in Mind*. Virginia USA: ASCD Alexandria, Internet Archive, <https://archive.org/details/artswithbraininm00jens> (prevela Mirta Vulelija)

Turković, V. (2006) *Komunikacija putem vizualne umjetnosti u međunarodnoj suradnji*, <https://hrcak.srce.hr/file/13993> (posjećeno 27. 3. 2023.)

Vidak, I. (2014) *Facebook, komunikacija 21. stoljeća* <https://hrcak.srce.hr/file/199007> (posjećeno 4. 4. 2023.)